

JULIUS ZEYER

TŘI LEGENDY O KRUCIFIXU¹

Vzácnému příteli Zenonu Przesmyckému,

jenž v polské poesii sluje Miriam

INULTUS

Legenda pražská

Bylo to asi dvacet let po bitvě na Bílé hoře.

Byl večer krásný. Slunce zapadalo za Petřínem. Hradčany plály v růžovém svitu, Vltava zdála se řekou z temného tekutého jantaru. Karlův most hemžil se lidmi, koňmi, kočáry. Byl to nádherný obraz. Co tu jezdilo na ohnivých ořích, v bohatém kroji šlechticů, těch hrdých, skvělých cizích vetřelců, zaujímajících místa a práva oloupených domácích rodů, co jich tu jezdilo těch druhých, těch zrádných, prokletých, pocházejících z české krve, kterou byli zapřeli a zaprodali za jidášský groš! Byl to nádherný obraz. V pozlacených těžkých karosách slunili se preláti, jejichž vrátní by nebyli Spasitele do domů pustili, kdyby chud a bos u nich byl zaklepal, pyšnily se krásné dámy v hedvábí a zlatohlavu, v jejichž prázdných duších nebylo jediného pravého ženského hnutí. Mezi koňmi a kočáry tlačili se měšťané, tuční, věčně spokojení, plní-li se jejich měšec a jde-li jim oběd k duhu. Vyplňovali klidní ti občané vhodně prázdno mezi kočáry a koňmi a doplňovali důstojně skvělý ten obraz, jenž měl jedinou jen skvrnu. Byla to tlupa rozedraných žebráků blízko staroměstské věže mostní. Ti byli české zemi věrní zůstali, oni, tou dobou její symbol, byli jí věrní zůstali jako bída a slzy a utrpení, které z hranic jejich stěhovat se nechtějí.

Zraky krásných paní, hrdých šlechticů, tučných měšťanů nezavadily hrubě o ten dav vychrtlých, zbědovaných postav, a zabloudily-li oči jejich náhodou k nim, odvracely se rychle od neladného obrazu. Jen sem tam podala jim některá z pěšky chodících, v smutku oděných

---

¹ Převzato z: Zeyer, Julius, *Tři legendy o krucifixu*, Praha 1969 (s přihlédnutím ke starším vydáním, redakčně upraveno).

žen nějakou almužnu. Žebráci ti seděli na dlažbě, tulili se k sobě, staří, slepí, malomocní, v cárech, jako jediná rodina: společná jejich matka byla nevýslovná bída.

Nedaleko té skupiny zastavil se nyní mladý muž. Šat jeho byl o málo lepší než jejich, ač o mnoho čistší, a tvář jeho byla bledá a zubožená jako jejich. Ale přesto byl až kupodivu spanilým. Rysy jeho obličeje byly ideálně krásné, dlouhé vlasy a měkký jeho vous měly barvu temného zlata, oči jeho temné byly blouznivé a zářily kouzlem záhadného smutku, byly hluboké a byly vlahé jako slzou. Kol úst byl úsměv plný utrpení. Hleděl chvíli na žebráky, hledal něco v prázdné kapse, našel tam malý peníz, který pak v dlaň starého slepce položil. Se schýlenou hlavou učinil pak několik kroků, podepřel se o zábradlí mostu a zahleděl se do budov hradčanských, které začínaly do fialového šera se haliti. Růžová zář na nich zhasínala. Hleděl dlouho, dlouho na Hrad pražský a tváře jeho se lehce zbarvily a rty jeho cosi šeptaly. Konečně sedl vedle těch žebráků na zem a zakryl si dlaněmi tvář.

Slunce bylo dávno zmizelo, byl hluboký soumrak, kočáry přestaly hrčeti, dusot koňů zanikl. Most pustl pomalu úplně, i ti žebráci odcházeli, když už vyhlídky na almužny nebylo. Ale mladý onen muž zůstal ještě dlouho bez pohnutí sedět. Když konečně vstal a kolem sebe se díval, bylo tma a na nebi zářily hvězdy. Řeka hučela dole příšerně. Podepřel se opět o zábradlí a hleděl v temně valící se proudy.

„Proč nevrhám se tam dolů, kde bych našel klid a pokoj, kde zhasíná záští, kde přestává násilí, nespravedlnost a hanba?“ tázal se sám sebe tichým hlasem.

Dole v řece míhaly mezi vlnami obrazy hvězd. Pozvedl od nich zrak vzhůru k jejich vzorům, čistěji a jasněji svítícím. Veliký jejich klid padl mu v duši jako zjevení. Ta nemá jejich mluva byla jako slib nějakého blaha, neurčitého, ale nesmírného.

„Šťastným být,“ šeptal si, „jaký to asi pocit? Koho bych se tázal, by mi to vysvětlil?“ Dumal ještě chvíli, pak obrátil se mechanicky k odchodu. V tom okamžiku zastoupil však mimoděk dvěma tiše kráčícím postavám cestu. Byl to muž a žena. Muž starý a shrbený a žena ztepilá a mladá. Muž pozvedl lucernu, kterou rozžatou nesl, a světlo její padalo přímo na blouznivou, bledou a krásnou tvář zadumaného mladíka.

Ode rtů ženy zazněl malý výkřik překvapení. Pronesla tiše a rychle několik vlašských slov, sáhla do svého kapsáře a podávala mladíkovi bohatou almužnu.

„Nežebrám,“ řekl tento vzpřimiv se a pohlédl uražen s výčitkou na ni. Bledá její tvář byla nadmíru krásná a mramorně klidná. Zraky její bloudily po chudobném jeho šatu a utkvěly pak opět na ušlechtilých tazích jeho obličeje.

„Odpusťte, pane,“ řekla posléz a hlas její sladký, zvučný a hluboký chvěl se hudebně nocí. „Odpusťte, pane, nechtěla jsem vás urazit. Víte, že na tomto místě byvají vždy žebráci, a

je tma a nemohla jsem určitě rozeznat. Čím mohu vás smířit?“ A podávala mu ruku jako muži muž. Ruka ta byla chladná jako kámen, tvrdá a těžká.

„Jsem smířen,“ řekl mladík a zachvěl se, neb bylo mu, jak by na mrtvolu sáhl. „Je to přízrak?“ tázal se uvnitř a pohlédl na ni pozorněji. Byla krásná, tak krásná jako nikdo, jež byl posud na světě viděl, ale v té její kráse bylo cosi kamenného jako v jejím dotknutí. Teď pozoroval, že ruku jeho posud držela.

„Pane,“ řekla, „dokažte mi, že jste vpravdě smířen. Buďte dvorným a doprovodte nás. Zvu vás k večeři.“

Tvář mladíkova zbarvila se do temna a vymkl ruku svou z její. Světlo svítilny padalo posud na jeho obličej a krásná žena viděla tam jeho stud. Usmála se hrdě a klidně.

„Jsem dona Flavia Santini z Mediolánu,“ řekla prostě. „Dům můj jest bez poskvrny. Neslyšel jste nikdy moje jméno? Mnozí z nejpřednějších lidí toho města pokládali by si za čest pozvání, které vy tak urážlivě odmítáte.“

Kývla mu rukou a pravila starému muži: „Pojď a sviť.“

„Odpusťte,“ vypravil zmateně a zahanben mladý muž ze sebe. „Urazil jsem vás? Bolí mě to, neboť jste laskava.“

Šel vedle ní, tvář její se neměnila, byla stále mramorně klidná, nad pomyšlení krásná, hrdá, chladná. Ale ode rtů jejích padlo několik slov.

„Slyšel jste kdy moje jméno?“ řekla opět mezi chůzí.

„Ne, paní,“ odpověděl nesměle. „Jste z některého z těch cizích rodů, zmocnivších se neblahé této země?“

„Jsem cizí zde,“ odpověděla, „ale rod můj nezmocnil se ničeho ani v této zemi, ani jinde. Náhoda přivedla mě sem. Rod můj je pouze měšťanský. Ruka moje sahá však po koruně. Po jedné z korun, které rozdává umění.“

„Ach,“ vzdychl mladý muž. „Být umělcem! Tvořit! Tvořit!“ Pozvedl oči k nebi a pak svěsil hlavu.

„A vy, kým jste vy?“ tázala se krásná žena.

„Jsem poetou,“ zašeptal tak tiše, že to zaniklo téměř ve vání večerního větru. A bylo mu smutno a teskno. Myslil na všechny písně, které mu v srdci klíčily a které jako ptáci v kleci smutně mlčely, neb nebylo jim lze vytrysknouti z jeho stísněných prsou, na nichž ležel balván prokletí a neštěstí těžce, přetěžce jako na celé rodné jeho zemi. Úpěly tam ty písně záští, tyrtaiské ty výkřiky, lkaly tam ty thrény nad bídou země a nad záhubou vlastní rodiny, ale nenalezly tvaru a slov, neb v agónii té země oněměl její génus a každý jednotlivec v době té žijící byl strnulý, omráčený, zkamenělý jako ona celá.

Dona Flavia byla šepot jeho zaslechla, přestože byl tak tichý, a pravila: „Vy jste poetou! Tím lépe, neb porozumíte mi tím snadněji. Je to věc velice vážná, o které s vámi promluvíti chci.“

Poeta cítil se nyní úplně volným. Kráčejiícimu vedle té krásné ženy bylo mu, jako by chodil s přítelem. Myšlenka o nekalém dobrodružství, která při nenadálém pozvání dony Flavie mimoděk čistou jeho myslí kmitla a ji pobouřila, zmizela beze stopy. Šli bez dalšího rozhovoru příkrou ulicí vzhůru, pustou a tichou, nad jejímiž střechami se temné obrysy hradčanských klášterů, paláců a kostelů jevíly. Zastavili se před nevelkým domem s vysokou lomenicí. Starý muž nesoucí svítilnu vytáhl klíč, otevřel dveře a vešli. Dřevěné schody s bohatě vyřezávaným zábradlím vedly do jediného patra vzhůru. Nahoře otevřely se temné dveře, krásně okované, a vyšla stará ženština podivných, přísných tahů, v černém šatě, s dlouhým růžencem vysícím jí z pasu až na zem. Oči její žlutavé, kulaté jako nočního ptáka, zdály se do nějaké dálky zírati a viděti, co nikdo nevidí. V ruce držela velký mosazný svícen a o třech voskových svíčkách. Pozdravila mlčky donu Flavii.

„Placido,“ pravila tato, „vedu si hosta. Dej nám jíst a pít.“ Vešli do prostranné komnaty. Byla ověšena flanderskými tapisériemi, velký těžký dubový stůl, vyřezávaný, stál uprostřed, jinak mimo několika velkých křesel nebylo nábytku v pokoji, jen ohromná kredence, plná starodávných stříbrných a bronzových nádob a mis, zaujala stěnu mezi dvěma oknama. Básníkovi, který obýval chudičkou komůrku někde v pusté čtvrti nedaleko novoměstských bašt, zdála se ta síň královsky nádherná. Nedával však své překvapení najevo, sklopil zrak na koberec, pokrývající velkou část cihlové podlahy. Dona Flavia vyšla z pokoje, prosíc jej, aby sedl do křesla. Placida pokrývala mlčky stůl, pohybujíc se jako ve snu, a starý muž, jenž byl donu Flavii doprovázel, patrně sluha v domě, přitáhl sedadla a rozsvítil ještě tři voskové svíčky v druhém mosazném svícnu.

Dona Flavia vrátila se záhy, byla odložila plášť, měla temně žlutý hedvábný šat na sobě, pouze kolem krku a rukou stříbrem zdobený. Kaštanové její vlasy, měkké a bohaté, skládaly se prostě a krásně nad pyšným čelem, oči její, hnědé a velké, byly kupodivu krásné, ale pohled její byl chladný.

„Přisedneme k stolu,“ pravila a učinila tak.

Básník seděl naproti ní a starý muž, který nebyl z pokoje vyšel, usedl též ke stolu.

„Kvidón,“ řekla Flavia, „zná mě od mého nejtělejšího dětství jako Placida, sloužil mým rodičům a je mým přítelem.“

Stařec se usmál vlídně. „Je němý,“ řekla tiše Flavia.

Nastala krátká pomlčka a dona Flavia jala se pak takto mluvíti: „Vy neslyšel jste tedy nikdy moje jméno? A jsem v Praze přece už celou řadu let a říkají mi, že jsem slavná. Vy neslyšel jste však snad ani jméno Properzie de' Rossi? Neslyšel! Nuž, to může mé samolibosti býti útěchou. Properzie de' Rossi z Bononie byla nejslavnější sochařka italská. Výkony její jsou plné síly a božské krásy. Vidala jsem je v Itálii už co dítě a nadchly mne už tenkrát. Daly mi později směr a podnět pro celý život. Stala jsem se sochařkou jako Properzie.“

Flavia se zamyslela a řekla pak tiše před sebe: „Dosáhnu kdy její výše?“ Pak obrátila se k mladému poetovi a tázala se jej: „A jaké jest vaše jméno?“

Svrástil čelo, v očích jeho jevil se hluboký smutek, neodpověděl hned, pak konečně řekl: „Říkejte mi Inultus.“

„Inultus! Toť divné jméno,“ pravila Flavia. „Inultus, toť Nepomstěný? Či Netrestný? Myslím, že nikdo mimo vás tak se asi nejmenuje.“

„A přece,“ řekl Inultus, „mohl by se tak každý v nešťastné této zemi nazývati, neb nežije zde ani duše jediná, která by nečekala buď pomsty, nebo trestu.“

„Ach, vy patříte mezi malkotenty,“ řekla dona Flavia, „tím lépe.“

Inultus mlčel chmurně. Vtom však vešla Placida a nesla večeři na stříbrné míse. Dona Flavia vybidla Inulta vlídně, by jedl. Nebyl se po celý den potravy dotekl a musil se nyní přemáhati, by příliš hltavým se nezdál. Zapomněl na chvíli na vše, co jej tísnilo, a pil a jedl bezstarostně, s velkou chutí, však přece střídě. Dona Flavia nepožila než něco ovoce. Po večeři pravila pak Placidě: „Rozsviť lampy v dílně,“ a za chvíli vstala, odhrnula záclonu, za kterou se objevily malé dveře, a pravila: „Ukážu vám svou práci a povím vám, co mne přimělo vás k sobě pozvati. Pojd'te.“

Světlo tří velkých lamp pronikalo hluboké šero prostory, do které Inultus s donou Flavií vešel. Reliéf z jejího bílého mramoru, představující ženu Putifarovu, jak Josefu plášt' s ramen trhá, svítil svou bělostí v ryzé kráse Inultovi vstříc. Bylo tolik síly, vášně a zároveň lahody v tom díle, že Inultus překvapen zvolal: „Toť práce vašich rukou, madono? Jak jste velká, mocná a vznešená!“

„Ne,“ odpověděla, „to jest dílo Properzie de' Rossi. Padělala jsem je pouze. Nejsem tak velká, mocná, vznešená, jak ona, ale cíl můj, vězte to, jest větší, mocnější a vznešenější, a vy máte mi k dosažení jeho dopomoci.“

„Já? Já?“ divil se Inultus. „A jak bych to mohl?“

„Povím vám,“ řekla. „Properzie de' Rossi milovala nešťastně, zemřela prý zhrzenou láskou. V tuto postavu ženy Putifarovi vtělila celou svou vášně, celé své zoufalství. Milujíc muže smrtelného, zůstala Properzie osudně přikována k hroudě. Ja však, nevědouc, co to

láska k muži, a nechtíc nikdy o tom věděti, povznesla jsem zrak svůj směle k samým hvězdám, kde vábný fantóm nesmrtelné slávy dlí. Sláva a umění jest jedinou mou láskou a mým bohem jediným.“

Šla k velké bílé oponě, kterou odhrnula, a Inultus spatřil vysoký dřevěný kříž, na němž visel Kristus ve skutečné lidské velikosti, z hlíny uhněten, téměř hotov, co se těla týkalo, jen tvář jeho byla posud pouze velkými rysy naznačena.

„Vizte nejvyšší moji ctižádost a zároveň mé zoufalství,“ pravila Flavia. „Utvořiti umírajícího Krista v agónii takové, by zachvěl každým srdcem, to nepovedlo se posud žádné ruce ženské ani dlátem, ani štětcem, ba, a tak, jak mi to na mysli tane, neprovedl to posud ani žádný muž. Vtěliti tu ohromnou tragédii golgotskou s pravdou života, se záchvěvem hrůzy, v zářící kráse ideálu do mramoru, toť smělý sen mého života! S uskutečněním toho snu zápasím nyní už dvě léta. Dvacetkrát změnila jsem tvář svého Krista a dvacetkrát byla jsem trpce zklamána. Nevěřím v Krista, a proto nemůže se mé duši zjevit, nemůže se v mém srdci zrcadlit, tu výhodu věřících postrádám, a pracně musím jej tedy v obrazotvornosti své hledat a tvořit a stíhat.“

Inultus sebou zachvěl. „Nevěřit v Krista?“ řekl a slzy plnily mu zrak. Zdálo se mu, že Spasitel měl rouhavým tím slovem o jednu ránu více, a zároveň cítil velkou soustrast s tou krásnou, kamenně chladnou ženou, s tou temnou, nevěřící, tedy nažijící duší. Zraky její zazářily, když viděla jej tak dojmutého.

„Jak jste nyní Kristu podoben, tak jak legenda jeho o něm vypravuje a jak umění se jej zmocnilo!“ zvolala téměř nadšeně. „Nuž vězte, hledám dávno a marně vzor mezi živoucími, vzor pro toho, jenž duši mé se zjevit nemůže. Když na mostě jsem vás zahlídla, tu vzkřikla jsem překvapeně, neb vidouc vás, našla jsem pravzor svého Krista! A nyní vidím opět, jak šťastně jsem volila! Inulte, dle vás jej vytvořím! Budete vzorem mého umírajícího krále Židů?“

„Nikdy!“ zvolal Inultus v pokoře. „Nejsem toho hoden! Ó jak můžete něco podobného žádati, madono?“

Usmála se a řekla: „Jste dítě, příteli.“

Za chvíli jala jej za ruku, vedla jej k velkému oknu otevřenému, ukázala mu na sedadlo a sedla sama na koberec rozestřený na široké vyzdívce okna a splývající z něho do pokoje i do dvoru domu. Noc byla klidná a plná hvězd. Přes střechy Malé Strany bylo viděti na město a za ně daleko do kraje, kde temné obrysy vrchů trčely, mezi nimiž Vltava se třpytila. Šum řeky naplňoval dílnu smutným rytmem svým. Bylo to cos jako velký, tragický pláč Prahy, ležící u nohou chmurného Hradu jako spoutaná královna, zavlčená v otroctví, úpící pod surovým

krokem svého uchvatitele. Inultus cítil v okamžení, když se na město oknem podíval, celý němý, velký bol zdeptané té země, jejíž jméno z knihy živoucích vyškrtáno bylo, jejíž hvězda zapadla do mhy smrti a mrákot. Těžký vzdech pozvedl mu hrud' a zakryl si rukama tvář.

„Příteli,“ pravila Flavia, „vím, co se ve vás děje. Ač cizinka, chápu vás. Vězte, že můžete tomu kraji, nad nímž v němém úžasu pláčete, tomu lidu, z kterého pocházíte, prokázati službu velikou, povolíte-li mé žádosti.“

Inultus, vzrušen, otevřel oči tázavě.

„Ano,“ pokračovala Flavia, „jest tomu, jak vám pravím, vysvětlím vám to hned. Jedne z těch nejmocnějších, v jejichž rukou spočívá snad osud této země, nazveme jej třeba donem Baltazarem, neboť jest to Španěl, navštěvuje můj dům. Moje rodina byla odedávna rodu jeho zavázána a kvůli němu přišel můj otec do Čech. Don Baltazar navštěvuje tedy můj dům. Je to pro mně velkou ctí, ač malou radostí, neboť temné, ďábelské jeho oči působí i neurčitý strach. Mluvila jsem jednou v přítomnosti dona Baltazara o svém pojetí umírajícího Krista, ač opatrně jsem se nepřiznala jako vám, že v božství jeho nevěřím. Don Baltazar mě zavolal druhý den do svého paláce, v jehož mramorových síních vládne nádhera královská. Vedl mne v svou zlatem zářící oratoř, kde posud prázdný oltář stojí, a pravil mi: ‚Duše moje je unavena vášněmi, uspalá odřikáváním růžence, otupěla bojem, jejíž vedu neustále v této vzpurné, kacířské, proklaté zemi. Nedovedu se již v pravdě pomodliti. Postavte mi na prázdný oltář této kaple Krista takového, jak jste o něm včera mluvila, takového, jenž by agónií svou mne bodl, jehož němý výkřik bolu by mou dřímající duši probudil, - a zaplatím vás zlatem a povznesu jméno vaše ke hvězdám.‘ Tak, Inulte, příteli, pravil mi don Baltazar, a od té doby žiju v horečce... Inulte, utvořím Krista dle vaší tváře, utvořím jej s celým nesmírným bolem hnízdícím ve vašich prsou! Němý výkřik vaší k smrti smutné tváře vzbudí snad lidský cit v temné, satansky pyšné duši toho Španěla, dojme jej snad k slzám! Bude to, jako by celý ten váš umučený kraj se vašima rtoma Boha tázal: Proč, Pane, jsi mne opustil? A jaká spása, pomněte, mohla by z toho pro Čechy plynouti! Slyšíte, Inulte, pláč té hluboké řeky? Vidíte, jak Praha ramena zoufale k hvězdám pozvedá?“

Mlčela, zraky její plály a upíraly se prosebně na jeho tváři. Inultus třásl se na celém těle, vzal ji za obě ruce.

„Učiním, co žádáte!“ zvolal u vytržení. „Ó, přivažte mne tedy ke kříži, jako tato země na něm přibita jest! Vložte celé to její utrpení, jak jste to viděla na tváři mé, v rysy svého umírajícího Krista, a snad pohne se tedy srdce onoho kata tím pohledem! A v duši vaší, neozve se snad tam tichý hlas mezi prací vaší, který vám zašeptá, že Kristus v pravdě žil a Bohem jest?“

Flavia podala mu ruku. „Snad stane se tak,“ řekla s odvráceným zrakem, aby nevěru její z něho nevyčetl. Pak dodala: „Teď jděte, přáteli, a dostavte se zítra ráno. Měsíc můj jest pro vás otevřen a srdce moje naplněné díkem.“

Mávl rukou, jako by ji prosit chtěl, by mlčela.

„Dobrou noc!“ pravila a zavolala starého Kvidóna, který Inulta z domu pustil a za ním zavřel.

Flavia stála ještě chvíli zamyšlena u otevřeného okna, když přišla Placida.

„Hled’“, řekla stařena a ukázala jí střepy sklenice.

„Nuž co?“ tázala se Flavia.

„Benátský ten pohár, z kterého host tvůj pil, pukl, aniž bych se ho byla dotknula. Ten muž přinese neštěstí v tvůj dům.“

Flavia se usmála. „Víš,“ pravila, „že nejsem pověřčiva.“

„Když vešel do domu a já vám svítila,“ řekla Placida temným hlasem, „viděla jsem sebe samu státí dole u schodů, viděla jsem vás pozvedat přiklopené dveře sklepa, a viděla jsem sebe, jak jej, toho hosta, zkrváceného do sklepa vrhám.“

„Jdi spat, Placido,“ řekla klidně Flavia. „Spala jsi už v té chvíli, když jsi nám svítila, a sny tvoje jsou vždy těžké a strašlivé.“

„A mnohdy prorocké,“ dodala Placida. Nato rozešly se obě bez dalších slov.

Inultus bloudil však spící Prahou v pravém deliriu, blouznivě díval se na hvězdy, do temné řeky, rozpínal náručí proti hlubokým stínům a volal v nadšení na Boha, by jeho a Flaviin sen v skutek uvedl. Ráno, bled a k smrti znaven, zaklepal na zavřená vrata italské sochařky.

Němý sluha mu otevřel a usmívaje se vlídně jej vedl do dílny. Dona Flavia tam dosud nebyla. Placida však vešla brzy a řekla Kvidónovi: „Paní zi vzkazuje, bys činil, co ti včera večer nařídila.“ Nato odešla a Kvidón obrátil se k Inultovi. Jal se rychle šaty jeho svlékati a pojednou viděl se Inultus, překvapen, až po pás nahý. Kvidón svlékl mu na to též obuv, pak vedl jej k lešení, které mladý muž nebyl večer pozoroval a které tvořilo velký prázdný dřevěný kříž na estrádě. Kvidón pozvedl Inulta jako dítě na vysoký podnož pod křížem, vzal provazy, přivázal mu pevně ruce k dlouhým ramenům kříže, nohy pak ke pni a odtáhl podnož. Inultus visel takto na dřevě jako Kristus sám. Hned nato vešla dona Flavia. V temném volném, jen pásem kolem těla sevřeném prostém rouše byla ještě krásnější než včera, byla však ještě chladnější a výraz její tváře byl přísný a vážný. Pohleděla na Inulta jako na předmět, ne jako na člověka, a beze slova přistoupila k svému dílu a dala se do práce. Za hodinu schvátla Inulta mdloba a nevěděl, co se s ním dalo. Když se mu vrátilo vědomí,

nebyla dona Flavia už v dílně, Kvidón a Placida rozvazovali držící jej provazy, pomáhali mu se obléci a přinesli mu vína a potravu. Mohl jen málo jísti, pil dychtivě a ležel pak dlouho na koberci na zemi, na podušce, kterou mu Kvidón podal. Když mohl na nohou stát, pomáhal mu němý sestupovati se schodů a doprovázel je pak až k mostu.

A tak to šlo nyní stále: Inultus podstupoval pravé mučednictví. Téměř nahý, přivázan silnými provazy, které mu oteklé údy až do krve dřely, visel den co den několik hodin na kříži, hladov a žízniv, neboť nemohl už ani jísti, ani pít, visel tam v pravé horečce nadšení, vzniklého z ustavičného jeho rozjímání o utrpení Kristově, jež podstupoval nyní sám tělem a duší svou. Jakési šílenství začalo jej poněkud zachvacovati. Horoucí jeho obraznost vnukla mu myšlenku, že Bůh jej poslal v nešťastný český kraj, by mukou na kříži jej spasil. Zdálo se mu, že duch samého vykupitele lidstva vstupoval do jeho těla, jakmile na kříži přivázano viselo, samý dech boží že v něm dýchal, že prozařoval smrtelné tvary jeho těla, aby jimi světlo někdy vniklo v temnou onu duši, o které mu byla Flavia mluvila, v duši toho Španěla, jenž měl prý osud české země v rukou. Umíral téměř štěstím při té myšlence, že jeho smrtí rodná země jeho spasena bude, jeho smrtí, neboť cítil dobře, že životem to velké štěstí zaplatí.

Inultus byl šťasten, ale dona Flavia stávala se denně chmurnější. Dokud pracovala, zdálo se jí, že dílu jejímu se daří, odešel-li však Inultus a byla-li sama, tu cítila plnou tíži a trpkost svého zklamání.

„To není pořáde ještě to, co hledám!“ volávala vášnivě. „To tělo je umučené, strnulé, zbědované, budí soustrast a úžas, jsemť spokojena, avšak tvář! Je krásná a smutná jako Inultova. Smutná, čistá, nadšená, pravda. Ale to mi nestačí! Nevidím agónii v té pouhé únavě a mdlobě. Kde je mysteriózní výraz loučící se duše s tělem svým?“ A v náhlém zoufalství vzala jednoho dne dýku, kterou vždy za pásem nosila, a rozbrázdila krásnou, smutnou, nadšenou a čistou svého Krista tvář. Pak ale sedla pod kříž a plakala. Neuměla plakat a slzy působily jí bolest, a neulehčily jí, bylo jí pořáde, jak by byla spáchala vraždu. Placida vešla do dílny, pohledla na zmařené dílo, na plačící Flavii, překvapena přistoupila k ní a pravila:

„Pláčeš pro někoho? Ubohá!“

„Pro koho?“ tázala se Flavia náhle zblednouc.

„Pro Inulta,“ řekla směle stařena.

Flavia zůstala jako hromem dotknuta. Srdce jí tlouklo tak silně, že je slyšela v ňadrech svých buráčet. Pak ale rozzuřila se, vrhla se na Placidu s dýkou v ruce.

„Lžeš!“ vykřikla.

„Tím lépe,“ odpověděla Placida, ubraňujíc se jí chladně.

Flavia byla náhle klidna. Pozvedla velitelsky ruku:

„Jdi!“ řekla. „Nenávidím jej.“

Placida šla. Flavia zatřásla vzdorně hlavou a začala zohyzenou tvář svého Krista napravovati. Na druhý den, když se Inultus dostavil, dala se opět trpělivě, vytrvale do práce, jako by se nic nebylo událo.

Nenáviděla jej však vskutku pro tu okamžitou slabost, kterou byla pro něj ucítila téměř nevědomky a kterou Placida uhodla, pronikajíc ji svými velkými, žlutými sovými zraky. Nenáviděla Inulta, a tím silněji milovala opět dílo své, kterému se nyní lépe a lépe dařilo. Nebylo ostatně divu, neboť hledala-li Flavia stín smrti na lidském čele, našla jej co den určitěji na tváři ubohého Inulta, který se vpravdě zmírati už cítil a myšlenkou tou se opojoval, jako jiní se láskou opojují nebo vínem. V tom pekle, v kterém žil, on, potomek někdy slavného, teď zničeného rodu, on, poeta, který slovo pro to nalézti nedovedl, co v něm vřelo, on, Čech, který viděl zrazenou vlast svou udupanou, zavlčenou v kal krvavý a hnusný, v tom pekle neměl život pro něho nikdy čaru ani úsměvu, a smrt, která měla býti vykoupením nejen jemu, ale snad i celé jeho zemi, všemu jeho lidu, ta zdála se mu tím nejkrásnějším, nejvznešenějším, co člověka v tomto údolí slz a trudu potkati může. A tak zářilo tedy blízké jeho spasení, které tak jistě a určitě už před sebou viděl, jako hvězdná koruna z jeho skrání a Flavia mohla býti spokojena, neboť známka toho skonu nebyla všední, měla svou aureolu vyvolených!

Jednoho rána přišel zářící blahem: tajný jakýsi hlas mu pravil - dnes dosáhneš, po čem duše tvoje práhne! Dona Flavia vešla, když byl už na kříži přivázán. Byl téměř nahý a z celého jeho těla vycházelo určitě jakési světlo. Pohledla ne bez překvapení na jeho tvář, a vidouc tam blaho nesmírné, které všechny stopy dlouhých utrpení na okamžik vyhladilo a zastřelo, zakabonila se. To nebyl výraz jejího Krista v agónii, to štěstí rušilo její dílo.

„Neusmívejte se tak sladce,“ pravila nevlídně. „Ten záblesk štěstí v očích vašich nesrovnává se docela se strnulostí vašich údů, oteklých, do krve odřených.“ Pak dodala poněkud měkčeji: „Je mi divné věru, že se můžete ještě po ulicích až sem dovléci. Proč nežádáte, abych pro vás poslala nosítka nebo kočár? Nepamatovala jsem na to!“

Inultus pozvedl oči k nebi, usmíval se ještě blaženěji. Nebude mu více kočáru třeba, nebude už těžké kroky vléci po té tvrdé zemi! Usmíval se ještě blaženěji, ale neřekl ničeho.

Donu Flavii zachvátila jakási zloba.

„Dělá mi vzdory?“ myslila si. Zavolala Kvidóna.

„Sevři pouta těsněji,“ řekla tvrdě. „Nevidíš, že provazy povolují?“

Kvidón poslechl.

„Těsněji, těsněji!“ zvolala Flavia v jakési horečce, pozorujíc nyní výraz tělesné bolesti na obličejí Inultově, jemuž krev v rukou a nohou téci začala. Při pohledu na tu krev svítily oči její tygří jakousi krutostí. Kývla Kvidónovi, by odešel, vzala velký věnec uvitý z trní a položila jej Inultovi na hlavu, vystoupíc k němu na lešení. Dýchala těžce, a když na ni pohlédl s nevědomou jakousi výčitkou, ucítila plamen v srdci. Mha jakási lehala jí na okamžik na oči, ale zatřásla vzdorně hlavou, přemohla se silou nadlidskou a přirazila surově trní korunu na jeho skráně. Zachvěl se bolestí celým tělem, slabý výkřik vyšel mu z úst a potůčky krve tekly mu po tváři na nahá, zubožená jeho prsa. Byl smrtelně bled.

„Tak se mi líbíš,“ řekla dona Flavia v nelidském jakémsi opojení záští a lásky, hněvu a chorobné rozkoše a spěchala z lešení k svému dílu. Mdloba zachvátila Inulta, hlava jeho se sklonila a oči tonuly v soumrácném mystériu, v mlhách mezi životem a smrtí. To byla konečná agónie! Divoké nadšení uchvacovalo Flavii, srdce jí bušilo, ale ruce se nechvěly. Dala se do práce a zdálo se jí, že pod jejími prsty se rodí div umění! Bylo ticho v dílně jako v hrobě, jen mocný její dech a slabé jeho vzdechy se ozývaly v té hluboké němotě. Ale Inultus se posléze vzpamatoval, otevřel oči dokořán, byl opět zcela živ.

„Bože,“ řekl, „co se se mnou děje?“

Dona Flavia zaklela hlasitě.

„Ještě půl hodiny,“ zvolala, „a dosáhla jsem cíle! Proč jste se probudil?“ Odhodila nástroj.

„Madono,“ řekl Inultus, „zdá se mi, že umírám.“

Trhla sebou, tasila svou dýku, první myšlenka její byla lidská, chtěla rychle ty pouta jeho přerýznout a mu uvolnit. Vyskočila na lešení a on, jehož mysl už se kalila blízkou smrtí, nechápal dobře, myslil, že jej chce zavraždit.

„Ano,“ řekl slabě, „máte pravdu. Co na mém životě záleží, bodnete-li mě do srdce, uvidíte ten pravý, vámi tak dlouho hledaný výraz tváře, a oběť moje bude tím dokonalá.“

Hleděl na ni blouznivě. Cítila pravou lávu v žilách svých téci, v uších jí to hučelo jako zvony a tepny ve skráních jí bušily jako kladiva. Krvežíznivé šílenství, rovnající se divoké rozkoši, se jí zmocňovalo, mířila mu dýkou ve vzduchu na srdce.

„Za tebe, můj lide,“ řekl ještě slaběji Inultus, „dávám krev! Bože, přijmi ji co vykoupení!“

„Co vábíš mne?“ řekla temně Flavia a příšerné její oči vpily se do té zsinalé tváře, z které vycházela svatá zář.

Couvla na krok, pak pozvedla dýku a vrazila mu ji do prsou. Trhl sebou, až celým lešením zatřásl, a pohlédl na ni překvapeně. Probouzel se náhle ze svého blouznění. Něco mu

šlehlo hlavou, co mu sevřelo srdce. Byl to žel nad ztrátou života, který nebyl žil a který nyní prechal, nad ztrátou mládí, jehož sladkou krásu nebyl chápal a které mu nyní zhasínalo náhle, byl to žel nad ztrátou toho slova, které mu v srdci nevyřknuté vřelo a které nyní na věky oněmí! Velká slza tekla mu pomalu po tváři. Pak ale pozvedl oči k Flavii a usmál se na ni.

„Bože, odpusť jí,“ zašeptal, stín přelítl mu tvář, sklonil hlavu a skončil tichým vzdechem. Krev z jeho boku kapala těžkými krůpějemi na zem a temný, příšerný ten klepot, odměřený jako tikot hodin, probudil zbledlou Flavii ze zkamenělé její hrůzy. Sestupovala pomalu z lešení, jako ve snu kráčela pak dílnou, jako somnambula přikročila k svému dílu a dala se v pravém deliriu nadšení do práce. Hodiny plynuly a Flavia neustala. Když slunce zapadalo a krvavou svou zář do dílny lilo, dokončila Flavia svůj krucifix. Odstoupila na krok, zář nevýslovného štěstí lila se jí z očí, poklekla, pozvedla ruce nad hlavu a zvolala: „Jsemť jista, že dílo nesmrtelné vyšlo zpod mých rukou! Dostoupila jsem výš, o které jsem snila!“

Pak obrátila se k svému krvavému vzoru, a náhle zmizelo všechno nadšení a štěstí z jejích prsou a Flavia měla to hrozné vědomí, že spáchala vraždu. Padla těžce na podlahu a zůstala tam dlouho ležet. Tma byla již v dílně, když vstala. Pohledla opět na Inulta. Zdálo se jí, že rozpíná ramena svá jí šerem vstříc, jako by po ní toužil. Vlasy se jí ježily. Zdálo se jí, že práhne po polibku bledých těch rtů.

„Nevěsto mrtvolý!“ šeptala si sama a ploužila se po kolenou k umučenému Inultovi. Dotkla se čelem svým jeho nohou. Mramorový jejich chlad vrátil jí rozvahu.

Vstala a rozsvítila lampu, otevřela dveře a zvolala:

„Placido! Kvidóne!“

Oba přikvapili, nepokojni, neb divili se, jak dlouho pracovala, a hlas její byl nyní dut, stísněn a docela změněn. Hleděli na ni s hrůzou, byla příšerná, jak tam stála v šeru, opřena o stěnu, se známkou usazené krve na bledém čele, jímž se jeho raněných nohou byla dotknula. Ohlíželi se po komnatě a spatřili Inulta mrtvého, krvácejícího z boku. Bez pohybu, beze zvuku stáli tiši jako sama strnulá Flavia. Ta promluvila konečně. Ukázala prstem na Inulta.

„Odneste jej,“ řekla temně.

„Tys ho zabila?“ tázala se Placida. Flavia kývla hlavou.

„Bůh mi to odpusť,“ řekla za chvíli.

„Mluvíš o Bohu?“ řekla překvapeně Placida. „Začínáš v něj věřit?“

„Nemohla jsem své dílo bez té vraždy skončit,“ řekla vyhýbavě Flavia. Za chvíli dodala:

„A on zemřel rád.“

Zakryla si tvář.

„Co teď?“ tázala se Placida.

„Nevím,“ řekla nesměle Flavia.

„Věděla jsem, že jej do toho sklepa někdy svrhnu, dříve nebo později,“ řekla Placida sama sobě se smutným úsměvem. Pak řekla Kvidónovi tiše plačícímu: „Odnesem jej, dokud je čas a nikdo netuší, - vy, madono, sviťte!“

Vynesli mrtvého Inulta i ten krvý zbrocený jeho kříž, vlekli své břemeno se schodů, a Flavia odstavic lampu, pozvedla těžké přiklopené dveře sklepa, jenž, zbytek nějaké starší stavby, byl spíše v skálu tesaným bezednem, do jehož lůna příkré, polámané, kluzké schody vedly. Po nich kráčet bylo příliš nebezpečné. Placida a Kvidón zvedli tedy mrtvolu nad otvor, drželi ji chvíli nad propastí a pak ji pustili. Když dopadla, ozvala se temná, dunící z hluboké tmy rána, zvuku tak zvláštního, tak příšerného, že Flavia, Placida i Kvidón jako zkameněli v jakési mdlobě dlouho bez pohnutí zůstali, a když se pak na sebe navzájem dívali, viděli tolik zsinale hrůzy jeden druhému na tváři, že se rozprchli, mníce druh v druhu viděti příšeru. -

Nikdo nepohřešoval Inulta, nikdo se po něm neptal ani nepídil a dona Flavia mohla klidně spát. Placida se zamyslela, když ji viděla za den dva pokojnou jako vždy, beze známky lítosti, s úsměvem na tváři.

„Běda jí,“ řekla Kvidónovi. „Nevěřím tomu klidu. Uvidíš, že propadne zoufalství!“

Dona Flavia dala nyní svůj krucifix v mramoru provádět a na tváři Kristově pracovala sama horlivě. Když bylo dílo ukončeno, vezli je do nádherného paláce onoho šlechtice, jenž je byl objednal. Sláva dony Flavie šířila se Prahou. Don Baltazar uspořádal velkou slavnost ve svém domě a podali doně Flavii zlatý věnec. Držela jej v ruce, upírala oči na tvář mramorového Krista, jež ruce její byly stvořily, a dvě velké, těžké slzy jí vyhrkly z očí. Smutná a bledá vrátila se domů.

Vešla do své dílny. Sedla nedaleko reliéfu Properzie de' Rossi. Byla v hlubokých myšlenkách. Když vešla Placida k ní, pravila stařeně: „Kdybys věděla, jak málo ukojuje sláva žízeň duše! Kdybys věděla, jak málo sytí úspěch její hlad!“

Placida vzala jí však věnec z ruky a položila jej na její skrání.

„Jsi větší než Properzia de' Rossi,“ řekla jí. „Překonala ji.“

„Properzia de' Rossi!“ zvolala s vášní Flavia. „Ó, jak byla šťastna a jak jsem nešťastna já!“ Zakryla si rouchem tvář, pak dodala, pohlednouc opět na Placidu: „Ji usmrtila láska - a já lásku zavraždila!“

Velký vzlyk ji pozvedl prsa, ale nebyla už v očích jejích žádná slza.

„Mlč!“ řekla Placida přísně a položila jí ruku na ústa. „Mlč - a zapomeň.“

Flavia zdála se opět klidna, sňala zlatý svůj věnec s hlavy a podala jej Placidě.

„Jdi,“ pravila, „a hod' ten věnec za ním do sklepa.“

„Šílíš?“ tázala se Placida.

„Jdi a poslechni!“ řekla tak určitě a s takovou silou Flavia, že stařena poslušně šla. Když se vrátila do dílny, ležel reliéf Properzie de' Rossi na zemi, rozpuklý v dvě, a na nejsilnější skobě, jež ho byla někdy držela, visel dona Flavia uškrcená svým pásem.

V té samé noci zmizel Flaviin krucifix z oratoria toho španělského šlechtice, jehož temnou duši ten mramorový Kristus tak málo dojímati mohl, jak by ji byl živý Spasitel sám dojímал. Utekl se ten krásný kříž z domu hříchů a pýchy v kostel navštěvovaný nejvíce pražskou chudinou. Ten zázrak činil hned ohromný hluk po celé zemi a mluvilo se zároveň o nepochopitelné samovraždě dony Flavie. Tu záhadu však vysvětlila Placida. Byla zničena. Pověděla nyní vše. Otevřela přiklopené dveře sklepa a Kvidón dal se dolů spustiti a vynesl i tělesné zbytky ubohého Inulta, i zlatý, za ním do hrobu svržený věnec. -

Když se chudičkový pohřeb Inultův za velkého účastenství prostého lidu pražskými ulicemi bral, stalo se něco podivného. Po celé cestě totiž klekalo množství chudých a ubohých, sklánělo hlavu k zemi a dotýkalo se dlažby čelem ve velkém vytržení, vše k nemalému podivení těch skvělých pánů a paní na koních a v pozlacených kočárech, kteří náhodou to vidouce marně po příčině takové neobmezené úcty, tak nadšeně najevo dávalé, pátrali.

Pyšný italský jeden kardinál, meškající tou dobou v Praze, zlobil se velmi, neb nádherný jeho povoz byl davem na zemi klečících postav na chvíli zastaven. Chtěl nevoli své právě slovy ulehčiti, když vyšel z nízkého nedalekého domku starý, svatý kněz, chudý a prostý, který byl právě v onen domek útěchu a pomoc přinesl. Jakmile zraky jeho Inultovu rakev spatřily, rozpráhl ramena, zazářil, klekl a sklonil hlavu. Kardinál netrpěliv vyskočil z kočáru, přistoupil k němu a dotekl se jeho ramene.

„Proč klekáte a co ta vaše velká pocta znamená?“ tázal se přísně. Kněz pohledl na něj, zářícího v nachovém hedvábí.

„Což to, pane, nevidíte?“ divil se a odvrátil oči od jiskřícího se kříže ze smaragdů, který kardinálovi na zlatém řetěze na prsou plál, a sledoval zrakem opět ve svatém zanícení rakev.

„Nevidím nic než pohřeb nějakého žebráka. Kdo to byl?“ tázal se kardinál.

„Nevím,“ odpověděl kněz, „ale byl to zajisté člověk vyvolený Bohem! Což nevidíte, že před rakví jeho kráčí král David s harfou v ruce a za ní sám Spasitel, bos, s korunou z trní na hlavě?“ A klonil čelo v prach.

Jak mohli to viděti ti hrdí, ješitností zpítí, prázdnou slávou toho světa oslepení? Ne pro ně, ale pro nešťastné a opovržené, pro smutné a potlačené, pro chudé a prosté byl Kristus

přišel založiti své království, které nemá nic společného s tím, co sluje mocí a vládou toho světa. O těch, kteří prvními mezi lidmi slujou, neví Bůh, těm však, kteří platí za poslední, zjevuje Spasitel někdy pro útěchu sladkou, umučenou, slunně jasnou svoji tvář.

EL CRISTO DE LA LUZ

Legenda toledská

V jedné z nejstarších synagóg v Toledě, v té, která se později křesťanským kostelem stala a ještě dnes se Santa Maria la Blanca nazývá, shromažďovali se jednou na jaře, hluboce ve středověku, židé slavící své velikonoce. Ve všech pěti lodích svatyně, u každého z mohutných osmihranných sloupů, zdobených byzantýnskými hlavicemi, stál ohromný sedmiramenný kandelábr mosazný, nesoucí množství planoucích voskovic. Žluté jejich světlo plápolalo slavnostně a lehký dym nesl se vzhůru ke krásným obloukům a vlysům, provedeným slohem judským, pojícím arabskou grácií se symbolickou vážností starozákonní. Dveře synagogy byly otevřené, nebylo třeba obávat se vyrušení z pobožnosti, neboť kolem posvátné budovy kvetla velká zahrada plná myrtových stromů a cedrů, obehnaná vysokou zdí, loučící chrám i jeho sad od městského okolí. Večerní vzduch byl prosícen zlatem západu a vůní fialek, šelest stromů pojil se s tichým šumem modliteb, nesoucích se z chrámu, a jasný na kameny pleskot vody, čerpané z dvou hlubokých studní, u nichž věřící své obřadné očišťování konali, mísil stříbrné své zvuky v táhlé mručení lidských hlasů, splynulé s ševelem stromů.

Podepřen o velký cedr, v jehož tmavozelené koruně, celé slunečními paprsky proniklé, ptáci švitořili a se honili, stál Abisaín, muž mladá snědý, krásný. Byl jeden z nejbohatších, z nejváženějších v celé obci toledských židů a slynul učeností a nadšením pro víru, zvyky a naděje svého starodávného lidu. Abisaín hleděl nyní vzhůru do stromu, ale neviděl ani ptáky, ani sluncem zlacené větve, blouznivě zanícené jeho oči hledaly vysoko nad stromy, nad oblaky, daleko v hloubi blankytu jakousi vidinu ideálního Sióna, proroky hlášeného Jeruzaléma v démantné záři splněných božích slibů: brány města byly otevřené, v ulicích pršely květy, znělo hosana, neboť ejhle, král siónský, miseh, pomazaný Páně, slavil svůj vjezd! Lid izraelský byl vykoupen, koruna zářila na jeho skrání, sedal na trůn připravený mu od věků, slíbený mu již, když ještě ani nebyl národem, když kočoval ještě co velká rodina

volně pouští, v době prvního svítání lidstva! Lid izraelský seděl na trůnu ve svatém Sióně a držel žezlo v ruku a národové světa přicházeli se mu klaněti!

Abisaínovi vlhl štěstím zrak. Tu zatáhl jej někdo za rukáv hedvábného kaftanu. Byl to starý už muž.

„Bud' zdrav, Meribále,“ řekl Abisaín, jako by se probouzel.

„Jak dlouho zde už stojíš bez pohybu!“ řekl Meribál. „Modlitby jsou u konce, hled', všechno se tlačí ze synagógy. Pojd'. Nejsi-li hostem jinde, zavítej v můj dům.“

Abisaín složil ruce křížem na prsa, usmál se a dotekl se pak dlaní čela, kloně se mírně k starci.

„Není střecha v Toledo,“ řekl, „pod kterou bych tak rád vešel jako pod tvou.“

Oba muži zavěsili se důvěrně do sebe a vyšli ze zahrady, která, nyní otevřena, vůní svou do šerých, úzkých, hrbolatých ulic dýchala. Temné postavy židů v dlouhých kaftanech a bílé zjevy jejich žen a dcer, zahalené ve světlé závoje, rojily se ze synagógy jako velké hejno ptáků, temných a jasných, a rozprchly se po městě.

Abisaín a Meribál nešli příliš daleko. Brali se směrem k hradbám, za nimiž byl šumot Taja slyšet, zahrnuli v úzkou, i ve dne téměř tmavou ulici, tvořenou vysokými, zasmušilými domy, málem bez oken. U jednoho z nich se zastavili před dubovými vraty, pravidelně pobitými hřeby s velkými cizelovanými hlavami krásné, ryze arabské práce. Meribál zarachotil klepátkem a těžká vrata se ihned otevřela. Vešli. Meribál byl jeden z nejbohatších kupců v městě a obýval pravý palác. Vedl svého hosta nyní do sálu, jehož štukové stěny byly mistrnou prací arabských umělců, byly obdivuhodné vkusem jemně provedených vzorů, oslňující zlatem, stříbrem a barvami, které je pokrývaly. Strop z cedrového dříví z Libánu byl jako temná krajka, tak bohaté bylo jeho drobnou finesou provedené vyřezávání. Úzkými vysokými okny bylo viděti na zatemnělou už mezi vysokými břehy řeku, na zelenou, svěží, kvetoucí toledskou vegu, nad níž žluté nebe zhasínalo, prokmitané sem tam už stříbrnou jiskrou jevících se pomalu hvězd.

Síň byla osvětlena velkou visací lampou mosaznou, jejíž třináct plamenů šířilo záři sladkou jako měsíce a libou vůni jako balzámu. Pod ní stál těžký dubový stůl, prostě, ale bohatě pokrytý. Abisaín nebyl jediným hostem, síň hlaholila hovorem mnoha pozvaných. Zasedlo se ihned k večeři. Meribál lámal chléb nekvašený, naléval vína a pronášel modlitbu. Když pak po jídle hostům žehnal, když povznegli stříbrné poháry a Meribál chvějícím se hlasem řekl: „Dnes jsme zde, vyhnanci na půdě cizí, napřesrok snad budeme v Jeruzalémě“ a když při těch slovech nastalo hluboké ticho a oči všech se jakousi nábožnou snivostí zastřely, tu pojednou rozhrnula se jako čarem těžká zelená opona na konci sálu, vyšívána stříbrnými

rozkrojenými jablky granátovými plnými jader, a proud bílého světla lil se v poměrné šero hodovní prostory. Všichni obrátili se překvapeně tam, a pohled, který se jim zjevil, okouzлил je naprosto: dvacet bíle oděných pannen sedělo v polokruhu pod visícími lampami ze stříbra, safírového a rubínového skla, tvořícími jednotlivé skupiny na delších a kratších řetězech, podobajícími se takto zářícím konstelacím. Dívky, vesměs krásné, byly v stejných rouších, černé jejich vlasy, volně splývající, napuštěné vůněmi, byly myrthami a fialkami propletené. Seděly na nízkých stolicích a každá třímala pozlacenou harfu. Uprostřed nich seděla dcera Meribálova, Rispa. Spanilá jako bílá růže, měla oči temné, lunné záře, vlasy její však byly jako rozpuštěné zlato. Uprostřed těch temnokštících děv zdála se jako polita sluncem. Zasáhla nyní v struny a ostatní dívky činily dle jejího příkladu. Zvuky nástrojů lily se síní jako bubláni velkého potoka, jako šum hlubokého pramene, jako šelest větru táhnoucího olivovým hájem a z pozadí jednotvárné, táhlé, mlhavé té hudby vytryskl zpěv Rispin jako z šelestu polních klasů píseň skřivánčí. Opěvala slávu a lesk Sióna budoucnosti, toho středu šťastnějšího lidstva, kde panovati budou blaho a spravedlnost, kde slz nebude ani křivd! Opěvovala toho, jež slíbil Bůh a jenž vycházeti bude jako hvězda na nebi, on, prorok a král, pastýř národů! On přijde v slávě své, pomazaný Páně, ratolest na stromě Davidově, větší než David, větší než Šalomón, on, povýšený Bohem jako prápor nad pokolením lidským! Postaví se na výš síónskou, a v onen den otevře Jahve ruku svou, by sebral ostatky lidu svého vyvoleného, a přijdou z Assuru a z Misraima, z Patru a ze země Kuš, z Elamu a Senaaru, z Hammutu a z ostrovů mnohých moří, by svědky byli slávy síónské!

Tak zpívala Rispa a srdce všech jí naslouchajících zachvívala se v hloubi prskou. Dozvuky harf a sladkého jejího hlasu chvěly se zmírajíce síní a mnohý tlumený vzlyk ozýval se tichem, prozrazující dojmoutí, nadšení, radostnou naději, jež Rispa slovy svými a svým uměním byla vzbudila. Abisaín byl nejhloub dotknut ze všech, neboť vlastní jeho nedávná vidina stála znova před ním, ozářena srdce jímajícím čarem.

Dívky však vstaly teď, odkládaly nástroje, sňaly věnce s hlav a vešly do síně. Rychle slítaly malé kytice z fialek a myrt, které jim dříve byly skráně zdobily, a rozdávaly je hostům. Meribál vzal svou dceru za ruku a políbil jí na čelo. Temný požár sklopených očí jejich sílal dlouhé paprsky nocí řas, stínících mramorně bílou, ryze krásnou její tvář. Mystický obsah jejího zpěvu zanechal v snívém jejím úsměvu stopy nevyzpytatelného kouzla. Ruce její, držící kytici fialek, chvěly se.

„Můj otče,“ zašeptala, „komu dám ty květiny?“

„Komu bys chtěla?“ odpověděl Meribál.

Rozmýšlela se chvíli. Sklopené oči pozvedly se napolo a potkaly se se zraky Abisaínovými, z nichž se linula zář nadšení a obdivu. Pozvedal ruku dívce vstříc, jak by říci chtěl: Mně náleží ta kytice!

„Komu bych ty fialky podat chtěla?“ opakovala v zamyšlení po otci dívka. „Nuž tomu, jenž nejlépe umí své bratry milovat!“

A pozvedla kytici proti Abisaínovi, jenž rychle po ní sáhl, ale Meribál byl ještě rychlejší, stoupl mezi dívku a mladého muže a pravil, hledě ostře na něho:

„Ne, Rispo, ne tomu, jenž umí bratry nejlépe milovati, kytici svou dáš, ale tomu, jenž umí nejsmrtelněji vrahy svého lidu nenávidět!“

Z očí Abisaínových sršely blesky a dívka zbledla.

„Pak jsou ty květy přece moje!“ zvolal mladý muž, „neb požáru mého záští proti tomu, jehož jméno zde vysloviti nechci a jež nazývají ‚spasitelem‘, nevyrovná se nenávist nikoho z vás! Klet buď ten lži prorok, jehož vzpomínka se i v té slavnostní chvíli v paměť mou rouhavě dere!“

„Dokážeš pravdu svých slov o velikosti svého záští?“ tázal se Meribál. „Slibuji ti, že pak budou ty květy tvé, i ta ruka, která je třímá.“

Abisaín ohlížel se na mžik opatrně a pak řekl: „Zde mluvit nelze o mých záměrech.“

Krásná jeho ústa zkrivila se ohyzdně a celá tvář byla v neprospěch jeho změněna.

„Otče,“ šeptala dívka, „odved' mě.“

Oba muži pohlédli na ni a viděli, že zbledlá zápasila s mdlobou. Abisaín vykřikl bolestně. Všechno hrnulo se teď s otázkami kolem Rispy.

„Jsem pouze umdlena,“ pravila přemáhajíc se dívka a nutila se k úsměvu. „Prosím, odved' mne,“ opakovala pak otci.

Hosté se rychle rozcházelí a Meribál a Abisaín vedli Rispu dlouhou chodbou do její komnaty. Opírala se o oba a měla podpory té velice třeba, byla velmi slabá. U dveří komnaty zastavil se Abisaín a Meribál mu kývl na rozloučenou. „Kdy tě uvidím?“ tázal se.

„Za hodinu, v síni hodovní,“ zašeptal Abisaín a pak loučil se s úsměvem plným lásky s Rispu.

„Povím ti věci podivné,“ zašeptal pak ještě na odchodu Meribálovi. Když tento s dcerou svou v šeru komnaty zmizel, vyběhl Abisaín konečně na ulici.

Abisaín chtěl domů, ale zdálo se mu, že by v uzavřeném pokoji se zalknul, srdce jeho tlouklo mu tak mocně, až se dech mu krátil. Bloudil tedy raději městem, mísil se do davu na velkém náměstí Zocodover, kde pod arkádami, táhnoucími se tehdy ještě kol a kol, celé obyvatelstvo toledské se procházeti a svěžího večerního vzduchu požívati zdálo. Ale veselé

tváře těch nenáviděných křesťanů, úsměvy jejich a bezstarostný hovor jej rozčilovaly, a když se nyní ozýval i hláhol zvonů a všecko na náměstí hlavy obnažilo, by se zdrávas pomodlilo, uprchl jak štván do tmy nejbližších úzkých ulic.

V tichu ještě pookřál a vidina zlatovlasé Rispy vrátila se v jeho duši a naplňovala ji jako vůní balzámu z Jericha. Oči jeho bloudily po průčelích domů a paláců, nad jejichž vraty mohutné znaky, z kamene vytesány, hrdě rody obyvatelů hlásaly, bloudily k oknům, jejichž železné kované mříže bohatě lupeny a květy své rozkládaly, bloudily po skulptovaných vlysech a římsách až vzhůru k fantastickým odkapům, jejich chrličce se šklebily v podobě polo zvířat, polo démonů. Abisaín ani nevěděl, co vidí, ani neviděl, kde chodí, až se pojednou v městské bráně ocitl. Prošel jí a spěchal, kam ho šum řeky lákal. Zastavil se na pradávném mostě de Alcántara. Večerní vzduch ovíval mu tvář, hvězdy svítily teď už plným leskem na Toledo, žulový ten pomník slávy, trůnící ve chmurném majestátu na příkrých skalách, ježící se věžmi k temněmodrému nebi, obemknut pásem svých vysokých ocimbuřených valů, u jejichž paty se valil Tajo a zhluboka zpíval. Kvetoucí na druhém břehu vega omamovala vůní zahrad a polí jako kaditelnice dýmající slavnostně před oltářem. Vzrušen tím vážným a velkým pohledem vzpomněl si Abisaín opět ideálního Siónu, jak o něm před synagógou snil, jak o něm a jeho králi Rispa zpívala. Úsměv blaha zazářil na jeho tváři a nohy jeho, jak by u v paměť chtěly přivádět, že se pod střechu vrátit měl, kde ona dlí, kráčely samy, aniž by o tom Abisaín věděl, zpět do města. Stoupal, kolíbán sny o glórii Siónu a o lilianí luznosti dcery Meribálovy, svahelem vzhůru, prošel Valmardonskou bránou, bral se úzkou uličkou na malé náměstí a tam se pojednou zarazil. Zpěv ženských hlasů vnikal mu v sluch, sladký a tichý a nešený, dav lidí zaplavil náměstí, unesl jej několik kroků s sebou a zatlačil jej ke zdi domu, kde Abisaín sebou hnouti nemohl. Zíral před sebe a zatřásl se nevolí. Stál proti poustevně Kříže, před samým jejím kostelem Krista Světlého. A nyní zjevily se též ty zpívající ženštiny, v bílých rouších, pod bílými závoji, každá s hořící voskovicí v ruce. Byl to průvod jeptišek. Stříbrný zvuk zvonu kostelíčka mísil se nyní v jasnou, tichou, svatou jejich píseň. Žalm jejich nesl se balzamickým vzduchem večera, proniknutým vůní stromů šumících za poustevnou právě tak, jak byly šuměly před synagógou při modlitbách dětí izraelských, a podobně jako Rispa byla pěla o Siónu a králi jeho, tak hlásaly nyní jeptišky božskou velikost a slávu voleného krále: „Vykvetla ratolest na stromu Izai, syn z rodu Davidova narozen! A bůh jej povýšil jako prápor z purpuru a všechny světa národy se klaní mu! Hosana! Pějte slávu králi Siónskému, Kristu Ježíši, vykupiteli, synu božímu!“

Abisaín zaskřípal zuby, ten zpěv zdál se mu posměchem na všechny ideály, na jeho naděje, na vše, co nejdražšího uvnitř svého srdce choval, posměch na jeho pobožnost, na jeho

modlitbu, na jeho sny! A nemohl učiniti krok, aby utekl těm trýznícím ho dojmům, neboť lid stál před ním, stál vpravo, vlevo, všude, a nehybně jako ta stěna, o kterou se podpíral. Abisaín přál si býti hluchým, aby neslyšel, slepým, aby neviděl, ale zraky jeho, jakoby navzdor, otvíraly se dokořán a upíraly se samovolně, bez jeho přičinění dovnitř osvětleného kostela, jehož dveře otevřeny do tmy ulice zely. Obě malé lodě chrámu byly zaplaveny září lamp, visících z klenby, jejíž prosté kamenné oblouky se křížovaly, spočívající na čtyřech sloupech arabsko-byzantského slohu. Mezi světly visel štít, na němž plál zlatý nápis: „Mne nosil král Alfonso VI. a pověsil mne v této poustevně, když dobyl Toleda na nevěřících a když zde pod tímto sklepením se sloužila první v městě svatá mše.“

Abisaín odtrhl zraky svoje nyní násilně od toho nápisu a hledy jeho svezly se na bílou theorii těch hořící svíce třímajících jeptišek, které se pomalu blížili zázračnému, slavnému kříži, nesoucímu sochu Spasitelovu známou pod názvem Krista Světlého, dle něhož se tomu kostelu jména dostalo. A nyní počaly řeholnice znova zpívati: vylévaly bledé ty panny se zraky planoucími mystickým žářem hymny svoje jako balzám vonící u nohou sochy Kristovy, ten balzám však, ta vůně zázračná zdály se Abisaínovi, že ukradeny jsou ze svatých sadů poezie hebrejské, ty mrzce zprofanovány vyvrženy byly v místě nesvatém! Průvod stanul před hrubě tesaným tím křížem, s něhož Kristus shlížel, socha dosti neuměle provedená, ale s obličejem plným dobroty, na němž se utrpení a soustrast jevily. Jeptišky klekaly v prach, pak povstala jedna po druhé a s pozdravem králi síónskému líbaly soše hřebem proniknutou nohu. Abisaín cítil sos jako mdlobu, způsobenou potlačeným zuřivým vztekem svým, zdálo se mu, že se zalkne, nevykřikne-li strašnou nějakou kletbu nad těmi démono klaniteli a nad samou zsinou to modlou. Hledal v paměti své zařikání čaromocné, vnuknuté mu tajnou, skrytou vědou, již se oddával, zařikání, kterým by i ty jeptišky, i ty ostatní modláře v kostele a na ulici v mrtvý kámen obrátil. Konečně podařilo se mu zavřítí oči a krev proudící mu v hlavu jej ohlušovala. Tak stál chvíli jako bez vědomí, když oči zas otevřel a opět ten Kristovu nohu líbající lid uviděl, projela mu náhle podivná myšlenka mozkem, úsměv jeho trpký a plný záští změnil se ve vítězoslavný úškleb a z očí svítila mu zlá a divoká radost. Zahleděl se do tváře Spasitelovy, jejíž oči se mu zdály, že se obracují k němu a na něho se upírají, pozvedl pěst nepozorovaně a zašeptal: „Na shledanou, lživykupiteli, nashledanou! Ano, my se shledáme!“

Bylo to možné? Šeptaná ta slova zřála se, že našla ozvěny v kostele a přícházela Abisaínovi zase co šept nazpět v sluch. „Ano, my se shledáme!“ znělo mu to v uších zvukem tichým a tajuplným a rty té sochy, toho dřevěného Krista zdály se, že se zachvěly! Abisaín sebou trhl, pak ale pokrčil rameny, věděl, že to byl pouhý klam rozčilených jeho čiv.

Podářilo se mu nyní podél zdi domu volnou cestu davem nalézt a plížil se v stínu, sám temnější než stín, náměstím a zahrnul do první ulice, která se mu naskytla. Pak spěchal pustnoucím už městem, hrbolatou cestou, bez dalších překážek do domu Meribálova.

Když vešel Abisaín do síně hodovní, panoval tam nelad, židle byly převržené, zbytky kvasu, poloprázdné poháry a mísy byly posud na stole, jediná svíčka hořela na jednom z kandelábrů a tma byla ve všech koutech.

Unavený Abisaín vrhl sebou na sedadlo nedaleko poloodhrnuté zelené záclony, za níž se byly dívky s harfami objevily.

V tom okamžiku vešel též Meribál.

„Jak vede se tvé dceři?“ tázal se spěšně Abisaín.

„Myslím, že spí,“ odvětil Meribál, „nebylo to nic než chvilkové unavení následkem postu a pak rozčilení mezi zpěvem. Mluvme však o záležitosti, jež tě sem přivedla zpět.“

„Ta záležitost týče se však též jí,“ řekl mladý muž. „Žádám ji za ženu. Víš to již dosti dlouho, že na Rispu si myslím. Je ti známo, že jsem snad tak bohat jako ty, a víš, že jsem tebe vždy co otce ctil. Zdálo se mi, že jsi nakloněn mým nadějím. Proč kladeš mi náhle podmínky?“

„Protože nemám syna,“ odvětil Meribál, „a kdo má po mně plamenou mou nenávisť proti nepřátelům našim zděditi, ne-li můj zet? Rispa? Ženy nedovedou nenávidět - leda toho, jenž je milovati neumí.“

„Ty víš, že umím nenávidět jako málokdo,“ řekl Abisaín, „a Rispa pozná, jak umím milovati.“

„Myslím, že umíš nenávidět,“ řekl Meribál podáváje mu ruku, „a kladl-li jsem podmínky a žádal-li jsem důkaz tvého záští, jednalo se mi jen o to, bych nalil oleje do ohně, jednalo se o to, bodnouti tvé záští jako oře, aby se vzpružilo.“

„Toho nebylo věru třeba,“ odvětil Abisaín, „avšak jednání tvé ponese ovoce. Bodl jsi mě, jak pravíš, a vehnal takto na cestu vedoucí k činu z pouhých mlhavých úmyslů. Budeš spokojen. Poslyš. Bloudil jsem naslepo ulicemi. Kroky moje zavedly mě k takzvané poustevně Kříže. Byl jsem davem přinucen státi se svědkem mrzké modloslužby těch prokletých. Líbají nohy dřevěnému lžispasiteli. V okamžiku, kdy jsem je proklínal, vnukl mi Bůh myšlenku pomsty. Staneš se svědkem, že sami toho svého Krista budou s kříže trhat, proklínajíce ho.“

„Pochybuji,“ řekl Meribál chladně a nedůvěřivě. „Obraznost tvoje tě zavádí. Avšak vysvětle.“

Abisaín oddychoval chvílku, pak jal se takto mluvit: „Víš, že oddal jsem se horlivě tajnému učení, že pěstuji magii, že obírám se alchymíí. Hledám životní elixír a snažím se vyrábět zlato. Posud nedosáhl jsem ani jednoho ani druhého, avšak na cestě k velkým cílům našel jsem pouhou náhodou mnohou vzácnou věc. Elixír věčného mládí, života neznám posud, dobře však elixír smrti. Nalezl jsem sloučeninu, jed strašlivý. Jediná plná fólie stačila by na otrávení půl Toleda. Pouhé jeho vdýchání schvacuje jako blesk. Raduj se se mnou.“

„Koho chceš otrávit a jak?“ tázal se Meribál a začal se mimoděk třásti.

„Sto, tisíc, dva tisíce těch nevěřících psů,“ vzkřikl vášnivě Abisaín, „padne mým přičiněním zítra již v prach, zčernalí, s vytřeštěnýma očima, s křečovitým šklebem na tváři! Raduj se se mnou!“

Meribál ho držel za obě ruce, oči mu hořely.

„Mluv, jak, kde?“ šeptal.

„Nevěděl jsem jak a kde,“ řekl Abisaín. „Když jsi mi řekl: dej důkaz svého záští, chtěl jsem ti přinést ten jed. Ale pravím ti, že jsem bloudil městem, že jsem viděl modloslužbu toho lidu. Slyšel jsem jeho zpěv, posměch králi pravému králi síónskému, a zřel jsem tomu lživykupiteli v zsinalou tvář. Nuže, neřekl jsem ti, že Bůh sám mi vnukl myšlenku pomsty? Anděl jeho vedl mě před kostel Krista Světlého, jak jej nazývají. Líbají nohu té modly: napustím jí jedem tím. Smrt bude státi vedle kříže, bude je kosit, mor rozestře strašná křídla svá, a ti, kteří bratry a sestry své jako bleskem schváčeny pod samým křížem padat uvidí, ti budou modlu s oltáře trhati a povalí ji proklínající v prach! A já, já budu stranou státi a budu se smát, smát, smát!“

A dal se do tak strašlivého, šíleného, křečovitého smíchu, že se Meribálovi vlasy ježily. Zelená záclona, vyšitá stříbrem, zachvěla se silně, ale oba muži dívali se na sebe tak dychtivě, že to nepozorovali. Meribál objal Abisaína a pravil:

„Jsi skázonosný jako Satán! Jsi pln vznešené nenávisti a klaním se před tebou! Tys synem mého srdce! Jdi a jednej! Netřeba ti říci, že veškeré bohatství moje bude tvé, vše, co mám, i s Rispou, perlou mého domu.“

Doprovázel jej až před vrata na ulici, kde jej políbil, kde mu žehnal a kde se rozešli. -

Zatím vyšla Rispa ze svého úkrytu, držela se chvějící rukou za zelenou záclonu, třpytící se vyšívanými stříbrnými jablky granátovými. Byla bledá jako přízrak, krásná jako hvězda, posud oděna bílým slavnostním rouchem kmitajícím se perlami. Hleděla směrem ke dveřím, kterými otec její a Abisaín byli zmizeli, oči její se plnily slzami.

„Bože, ty to nedospustíš?“ šeptaly její rty.

Svěsila hlavu a zamyslela se, sepjala ruce a pravila tiše, hledíc do šera síně: „Kriste na tebe myslila jsem dnes, když pěla jsem slávu Sióna. Já věřím v tebe, umučený Bože! Říkají, ty že jsi smilování samo. Odpustíš mu? Kriste můj, já miluji toho muže, ale jde z něho hrůza... Miluji jej. Co žádáš, abych učinila pro vykoupení jeho?“

Mlčela, jako by očekávala odpověď. Bylo ticho. Pojednou spadla jediná voskovice hořící v mosazném velkém kandelábru, rozbila se na tři kusy o mramorovou dlažbu sálu a zhasla. Rispa sebou zachvěla a zakryla si tvář. Pak ji pozvedla, utřela slzu, která jí tekla po líci, a řekla bolestně: „Žádáš mé zničení?“ Stala se pak náhle klidnou a dodala: „Ne, ty nechceš zničení, ale obět!“ Hledala cestu potmě ze síně.

Kostel Krista Světlého býval po celou noc otevřen, neb mnohdy vstávali nešťastní, od jejichž lůžka prchal sen, a utíkali se k soše Spasitelově hledati útěchu a utišení zmítaných svých duší. Abisaín mohl tedy snadně strašný svůj záměr uskutečnit. Šel pozdě v noci, když celé už město spalo, do svatyně, vyčíhal okamžik, kdy ani v kostele, ani nablízku živé duše nebylo, a při slabém kmitu jediné před oltářem hořící lampy připlížil se, zahalen v temný plášť, k obrazu božímu. Pravá noha Kristova kryla úplně druhou, takže pouze tu jednu jedem napustiti stačilo, an se levé, pod pravou skryté, ret žádný dotýkati nemohl.

Abisaín vykonal rychle svou nesvatou práci a vyšel z kostela. Chodil pak do úsvitu po ulicích, byl příliš rozčilen, než aby ulehnutí mohl, a když slunce vycházelo, vrátil se do kostela, schoulil se v nejtemnějším koutě, klonil se, zakuklen, jako v hluboké modlitbě téměř až na zem, ale žhavé jeho zraky neodvrátili se od krucifixu, mezitím co v hloubi srdce rouhavé kletby pronášel, ani na okamžik. Kostel se plnil pomalu, postavy žen, zahalené v temné závoje, rysovaly se neurčitě v šeru, šumné kroky mužů zvonily o dlažbu, ale nikdo neblížil se ke krucifixu. Bylot' zvykem teprve po mši tam modlitby konati, když kněz byl lidu žehnal. Abisaín byl netrpěliv, ale nedočkavost jeho zdála se teď ukojena, neb hle, ztepilý ženský zjev, jehož spanilost ani těsnější závoj a plášť než těch ostatních úplně zakuliti nemohly, vešel a mířil rovnou cestou ke kříži. Žena klonila se před křížem a Abisaínovi trhlo to mimoděk srdcem, zdála se mladá a krásná! Teď zdálo se, že dotkne se jedu na soše, - ale žena klesla na obličej a zůstala tak nehybně jak mrtva ležet. Abisaínovi se téměř ulehčilo. Zároveň ozval se zvon, svíčky na oltáři už plály a kněz s kalichem, zakrytým brokátovou rouškou, zjevil se. Začala mše.

Abisaín přemohl svůj nenadálý soucit a skřípал zuby, jsa nucen zúčastniti se celého svatého křesťanům obřadu. Slyšel a viděl vše jen jako v horečném snu a oddychl si spokojeně, když kněz od oltáře odcházel. V tom okamžiku ale zaplál kostel velkou září, zahlaholil svatý zpěv a průvod jeptišek objevil se v kostele jako včera navečer. Zpívajíce chválu králu

siónskému, blížily se panny s hořícími svícemi, se zářícími zraky zázračnému krucifixu, by jej líbaly. Abisaínem třásl vnitřní ďábelský smích. Již stály před křížem a abatyše pozvedla závoj svůj a rty její hledaly hřebem proniklou nohu Spasitelovu. Tu pozvedla se náhle ona temná ženská postava, která po celou mši jak mrtva na zemi na tváři ležela, stála okamžik, vysoká, zteplá, plna tiché důstojnosti, mezi abatyší a krucifixem, kývla velitelsky jeptišce, by ustoupila, učinila krok, objala kmen kříže oběma rukama, schýlila hlavu a chtěla polibek na jedem napuštěnou nohu vtlačit. Teď zazněl výkřik udivení všech v kostele jako jediným hrdlem a celé shromáždění zdálo se podivem jako zkamenělé, neb ejhle, když se rty oné ženy soše blížily a už se jí dotýkati chtěly, hnul dřevěný Kristus náhle nohou svou, hřeb z ní vypadl a noha šinula se po kříži vzhůru tak vysoko, že ji se země dosáhnouti už nebylo lze, a tak ohnuta v koleně, opřena šlapadlem o kříž zůstala bez pohybu v původní zdřevěnosti své. Ozvěna výkřiku zalehlo, bylo ticho, pak ale ozývalo se nadšené volání: „Zázrak! Zázrak! Zázrak.“

Ty nejbližší však u kříže stojící křičeli nyní: „Ano, zázrak! Ale co znamená? Že ta, jež Kristu nohu líbat chtěla, té milosti jest nehodna! Je to velká hříšnice a chtěla se Bohu rouhati! Chopte se jí, chopte se jí!“ Ruce sahaly po ní, trhaly jí plášť a závoj, ona však se klidně a majestátně vzpřímila a stála v oslňující kráse své, v záři planoucích svíček. Byla to Rispa. Bílé její roucho kmitalo perlami, zlaté jehlice, zdobené safíry, hořely jí v plavých vlasech a temné její oči plály jako černé hvězdy.

„Židovka! Židovka!“ křičel lid pln záští a hrůzy. „Přišla posmívati se Kristu! Kamenujte ji!“

Rispa nejevila strach a temné hvězdy jejích očí obracovaly se ke kříži. Úsměv sladký a snivý jevil se jí kolem rtů, které zdály se, že šeptaly: „Pane, slyšíš je?“ Abatyše vztáhla ruku po dívce a pravila: „Buď ticho v chrámě božím! Nesud'te! Ta dívka nemůže býti hříšnicí. Já chráním ji. Hle, ramena moje ji objímají, v mé náruči jest jako v azylu mého kláštera! Nikdo nesmí se jí dotknouti!“

Nastalo hrobové ticho, kol abatyše a židovky tvořil se volný prostor. Stály obě ženštiny plny cudného půvabu jako v zahradě vyrostlé lilie, plny luzného čaru, neb abatyše, ač starší Rispy, byla krásná a bílá jako ona.

Jeptiška pohlédla vážně na dívku a pravila: „Přišla jsi se rouhati?“

„Ne,“ odpověděla dívka s velkým zrakem, hlasem čistým, jasným, pevným a tak přesvědčivým, že kdo ji slyšel, uvěřiti musil mimoděk.

„Vysvětli své jednání,“ pravila abatyše.

Rispa vzdychla, mlčela chvíli a pak odpověděla:

„Nesud'te lid můj tvrdě pro jednoho provinilce. Což není zločinců i mezi vámi? Vězte tedy, našel se člověk mezi syny Izraele, jenž záští zaslepen neporozumněl Bohu otců mých, Bohu, jenž jest přece Bohem vaším též! Ze záští natřel nohu této sochy strašným jedem. Polibek značil okamžitou smrt. Dozvěděla jsem se vše a přišla jsem vás zachránit. Má smrt měla vás varovat. Svým životem chtěla jsem vykoupiti hřích onoho člověka. Za jeho záští dávala jsem lásku svou. Bůh ale smiloval se nade mnou a nepřijal oběť mého života. Teď víte vše.“

„A proč neudalas raději toho člověka, toho bídníka?“ ozval se hlas z temného kouta kostela. Promluvil však Abisaín sám. Byla to první slova, která pronésti dovedl. Hrůzou schvácen, když Rispu poznal, zůstal jako změně v sloup bez pohybu, bez myšlenky, bez dechu. Dívka poznala ihned jeho hlas, zachvěla se, zbledla a zakryla si tvář.

„Ano, proč neudalas jej?“ ozvaly se hlasy.

Dívka obrátila usazenou nyní tvář ke kříži a odpověděla: „Já prosila Krista, by mi dovolil zachrániti onoho muže. Nechtěla jsem a nechci posud vydati jej vaší pomstě.“

„A proč jej šetřiti?“ křičeli vášnivě ze všech stran.

„Ó, vy mě trýzníte,“ zalkala dívka, a tulíc se k abatyši, řekla jí: „Já milovala jej!“

„Ubohá!“ odvětila abatyše a objala ji těsně.

„A nemiluješ jej více?“ tázal se mroucím hlasem opět Abisaín, který více uhodl než slyšel, co dívka abatyši šeptala.

Dívka se vzpřímila.

„Váhala jsem mezi ním a Kristem,“ řekla pak, „to jest mezi nenávisí a láskou. Volila jsem lásku. Utíkám se ke Kristu a jemu jen chci náležet. Tebe, sestro, moje,“ řekla, obrátíc se k abatyši, „tebe poslal Bůh, ty holubice míru! Ved' mě v svatý svůj dům, neboť nemám jiného teď přístřeší. Lid můj a rodina má mě vyvrhnou. Ale Bůh mě přijme. Necht' dveře tvého domu se za mnou zavrou na věky!“

„Bud' chválen Bůh!“ řekla abatyše a vtiskla dívce polibek vítající na čelo.

Abisaín klesl k zemi jako zničen. Ale znova ozývaly se hlasy ze středu lidu, hlasy pochybujících.

„Kdoví mluví-li ta dívka pravdu,“ voláno, „a neodvrátil-li Kristus přece se od ní jen s ošklivostí.“

Všecko hlédělo ku Kříži, a hle, nový div! Noha sochy byla na starém místě svém, přibita hřebem ku dřevu kříže. Abatyše pozvedla hlas: „Lidé malé víry!“ zvolala. „Proč pochybovati? Je vám třeba důkazů nových? Nuže, jsemť bez viny nejmenší, neb ráno

zpovídala jsem se a přijala tělo Páně v kapli klášterní. Odvrátí-li se Kristus ode mne, v pokoře skloněné, bude to ošklivostí.“

Rty její blížily se polibku soše, a ejhle, zázrak se opakoval, a opakoval se potřetí, když starý kněz, jenž byl právě mši sloužil, se taktéž soše blížil, by ji celoval. Tu propukl celý lid v jásot až šílený. Zvěst o tom, co se stalo, rozlétla se bleskem po městě, všechny zvony vyzváněly jako v svátek největší, smyli stopy jedu svatými oleji a svěcenou vodou se sochy a nosili ji ve velké slávě celým Toledem. Květy přšely na ni ze všech oken, dívky a ženy házeli své šperky na cestu, kudy nesena byla, a celé město tonulo v radosti.

Židé však uzavírali se do svých domů, sypali si popel na hlavy, a Meribál až nesmyslně polekán sebral poklady své a uprchl ve velkém strachu z Toleda, proklínaje své dítě a hledaje útulek mezi mohamedány v Andalusii. Rispa však našla domov v tichém klášteře, kde čekala křest a roucho novicek.

Otupen, zničen, zlomen vlekl se v té vřavě Abisaín domů, klesl na své lůžko v horečce rovnající se šílenství a tak ležel téměř po celý měsíc.

Uzdravoval se pomalu, a když vstal, chodil jako bez duše. Svět zdál se mu tak prázdným! Nevěděl ani dobře, co se mu stalo, cítil jen, že mu srdce jako ránou stále krvácí, něco jej tam páliho jako neuhasitelný žár. Byla to nenávist, záští, které nebyl pomstou ukonejšil. Za nějaký čas začal jasněji rozjímati.

Rispa byla tedy ztracena, byla v klášteře, pronevěřila se svému lidu, svému Bohu, odřekla se svého otce, odřekla se své lásky. Jak jej to bylo tenkrát v kostele zkrušilo, zničilo! Ale teď neměl pro ni více než úsměv pohrdání, byla pro něho mrtva. Tenkrát v kostele přál si smrt, dnes ale děkoval Bohu, že nebyl zemřel, neb byla-li láska jeho mrtva, byla nenávist jeho a žízeň po pomstě na tom, jenž vše jeho hoře způsobil, tím živější, tím více vzrušující, tím ostřeji bodající, tím silněji pohánící jej k nějakému činu plnému nejkrutější vášně. Příčinou všeho žalu, všeho utrpení byl Kristus. Och. boj mezi Abisaínem a lživým prorokem na kříži nebyl ještě u konce! Zjevil-li se obraz Ježíšův, tak nenáviděný, náruživé jeho duši, opakoval opět a opět dávnou hrozbu svou: „My se ještě shledáme!“

Jednoho dne vyšel Abisaín na dalekou, dalekou vycházku podél Taja, směrem k Talaveře de la Reina. Radoval se z toho, jak mu přibývalo sil. Když přišel do strmých, nahých roklí, spatřil sluj, tměla se mu vstříc, jako by jej do svého stínu k odpočinku zvala. Byla poněkud stranou od cesty a kolkolem skalnatá poušť. Od prahu jeskyně byla překvapující vyhlídka mezi dvěma úbočinami daleko do niv toledských, kde v mlze vzdálenosti se věže a kupole města zjevily. Abisaín vešel do sluje a usnul zakrátko. Když se probudil, bylo hluboké šero a cítil chlad. Sebral velkou náruč suchého roští a zvadlých travin a zapálil si oheň.

Clonou vzplanulé vatry hleděl na smrákavé nebe a jevící se tam jednotlivé hvězdy. Nepamatoval se dobře, co se mu bylo právě zdálo, ale měl mlhavé o tom ponětí, že sen jeho byl plný velkých starozákonných vidin. Zahloubal se do myšlenek a horečka, která jím byla po celou dobu choroby jeho tak lomcovala, začínala se mu vraceti, začínala se ho pomalu opět zmocňovati. Myšlenky jeho nabývaly neurčitého sice, ale zvláštního vzletného rázu. Z mlhy zapomenutých, před chvílí teprve prosnilých snů nořila se mu gigantická postava proroka Eliáše. Viděl ohromný, nadlidský zjev ten v celé temné velikosti čnící nějaké hory a bylo mu v té jeskyni, jako by sám v sluji na Horebu dlel. Tak asi dívaly se tenkrát hvězdy na Eliáše též, jako nyní na něj, tak bušilo prorokovi asi srdce a kolovala v žilách nepokojně, vzrušeně krev, když mu vnitřní vnukl hlas, že Jahve v celé velebnosti své půjde kolem Horebu! A Eliáš vyšel z jeskyně, a hle, temná bouře, plna děsu a hukotu, valila se nebem! Hora trásla se, skály pukaly, hromy řvaly: ale Bůh nebyl v té bouři! Pak trhalo hrůzoplňné zemětřesení základem světa, zdálo se, že vše se kácí nazpět v pusté nic: ale Boha nebylo v tom kataklyzmu! Pak přšel oheň z nebes, jako by zemi pohltili chtěl, ale Bůh nebyl v tom požáru oblohy! Tu, slyš, ozývá se tichý, tichý van a Eliáš se zachvěl, hrůza větší než před bouří, než před ohněm, než před zemětřesením jej schvátila, zahalil tvář pláštěm svým, by nezhylnul, neb, v šepotu tom nezemském, poznal, že se tajil, že se skrýval Jahve! Abisaín prožil všechnu tu hrůzu posvátnou nyní v několika okamžicích jako prorok sám a hleděl, chvěje se, pátravě, nevěděl po čem, do prázdna. Oheň zhasínal, clona dymu stála mezi ním a otvorem sluje a kouřem viděl, že hvězdy se topily v přívalu mračen. Slyšel hučení a fičení větru a svět měl vzevření nezemské. Abisaín cítil cos jako dech člověka na své tváři, vlasy se mu ježily a náhlý mráz šel jako ledová jiskra celým jeho tělem. Abisaín myslil, že zšílí, neb hle, zjev Kristův, jak je znal z kostela poustevny Kříže, přicházel šerem jako paprsek, byl bledý, slabě zářící jako zamlžená luna, ramena jeho byla rozpráhlá, přicházel blíž a blíže, přesladký čar linul z jeho smutných očí a vnikal Abisaínovi až do srdce, rty jeho dotýkaly se téměř jeho rtů jako polibkem a hučením venku větru a duněním blížící se bouři šel ten tichý, tichý van, jak na Horebu, a hlas v něm tajeplný šeptal: „Pojď v náruč mou a zahalím tě pláštěm lásky své! Slitování moje je hlubší než tuň moře, než bezdno neobsáhlých nebes! Jsem tichý jako holubice, však van mého hlasu, hlas mé lásky překoná hukot větrů a vřavu bouří a víření vášní pekel!“

Rty Kristovy byly už na rtech hrůzou zkamenělého Abisaína. Sebral všechny síly své, ucouvl a vzkřikl jako smyslů zbaven: „Zpět, prokletý! Zpět, přišero pekel, o nichž se zmiňuješ!“

Vrhl sebou na zem, tloukl čelem o skálu. Vyskočil. Zjev byl zmizel. Oddychl si, ale vlasy jeho byly posud zježeny. Prchal ze sluje. Nebe bylo nyní černé jako jeho nenávisť,

blyskavice zjevovala občas zsinálý při jejím světle kraj a v dáli duněly hromy. Abisaín dal se do šíleného útěku. Prchal nivou podél hučící řeky a nezastavil se dříve než u samého mostu de Alcántara, kde bez dechu klesl. Nebe se otevřelo dokořán, fialový jas zaplavil na okamžik obzor a Abisaín viděl na okamžik v té strašidelné záři Toledo s trmíciemi věžemi a valy se na obloze rysovat jako gigantický přízrak.

Povstal jako ve snu a šel, jako by nějakému neznámému pokynu poslechl. Brzy byl ve městě, chodil ulicemi, nevěděl kterými, byl jako omámen tím hučením větru, tím duněním bouře stále blíže a blíže přicházející. Byla už úplná noc, ulice byly prázdné, domy zavřené a nikde světla. Náhle ale šlehla mu záře do očí, když zahrnul za roh malého náměstí. Abisaín vzkřikl a zařal pěst: stál před kostelem Krista Světlého!

Lampa kmitala před zázračným krucifixem a Kristus bledý otvíral mu náruč svou tak vstříc jako v té hrozně vidině ve sluji. Oči jeho zdály se vlhké slzami, bezbarvé rty jeho zdály se, šeptaly: „Pojď na mé srdce a zahalím tě pláštěm lásky své!“

„Nazaretský lháři,“ zvolal Abisaín, „myslíš, že zvítězíš svým pokryteckým úsměvem? Nejsem slaboduchý jako Rispa! Voláš mě k sobě? Nuže, jdu!“

Vrazil do kostela, byl tak zuřivý, že se ani neohledl, je-li sám, pádil rovnou cestou ke krucifixu, tasil dýku svou a ponořil ji až po jilec soše do boku. Tu zazněl s kříže bolestný výkřik, socha sebou zachvěla, spadla s rachotem těžce na oltář a kácela se s něho na dlažbu. Lampu strhla s sebou, ta se roztříštila a zhasla. Tmou nesl se těžký vzdech a pak bylo ticho jako v hrobě.

Abisaín sedl na zem za sloup a halil se těsně do pláště. Nejdříve cítil leknutí, pak vítězoslávu a divokou radost. Skolil toho Nazarejce v prach! Zabil jej!

Zachvěl sebou. Což byl opravdu spáchal vraždu? Chtěl skácat modlu, a teď bylo mu, jak by zabil člověka, a všechny hrůzy spáchaného zločinu se zmocňovaly jeho duše. Tělo jeho se třásl, zuby cvakaly, a nebylo to strachem. Bylo mu, jako by náhle v nitru jeho se otvíraly neznámé mu posud propasti, svět, Bůh, lidé, jeho nejvlastnější já, vše stálo náhle v jiném světle, s jinou tváří před žasnoucí jeho duší. Čím byl dříve celému světu? Ničím! A teď bylo mu, jako by byl zločin až k nebi strmícím podstavcem, na kterém stál, a každý, kdo včera ještě bez nejmenšího zájmu kolem něho šel, upíral teď vzrušen, udiven, dychtiv na něho zrak! Celý svět měnil se v jediný olbřímý prst, a ten prst ukazoval na něho! Nikdy neměl ani život, ani smrt, ani lidé, ani Bůh ten pro něho vážný význam jako v tom okamžiku, ten určitý obrys, tu zarážející pravdivost! Ten mžik, když nůž do boku Krista Světlého vrazil, byl vlastně celý jeho život! Co bylo předtím, nebylo než dětskou hrou, a co mohlo býti ještě po něm? Nic už, nic! Zločin! Hřích! Hřích? Co to jest? Kletba, nebo požehnání? Abisaínovi zdálo se, že to

největším blahem, nejsilnějším kouzlem, že to více než modlitba. Nic nebylo jej nikdy tak bezprostředně před samou tvář Boha pošunulo jako tato vražda! Stál před Bohem nyní! Hřích trhl jej před boží tvář, jako oheň Eliáše trhl zaživa v samá nebesa. Bylo to divné, ale koho Bůh volá k sobě, tomu dá padnouti v těžký hřích, odlučuje jej tak od lidí ostatních, by na zvláštním, o sobě místě stál!

Tak rozjímal Abisaín a necítil, že ne hřích, ne zločin, ale velká kajícnost po tom hříchu, po tom zločinu padlého člověka před boží šine tvář. Ta kajícnost však posud se neozývala v něm. V nitru jeho burácela bouř.

A i venku zuřila bouř. Déšť lil se jako potopa, blesky osvětlovaly město brzy modře, brzy fialově, brzy rudě, vítr skuhral, vyl, zuřil a lkal. Konečně ale utišil se vichr, přestával déšť, mraky se rozprchávaly a hvězdy začaly mezi nimi kmitati.

Abisaín vstal, rozvaha a klidná mysl začaly se v něm ozývati, rozechvění jeho usínalo jako ta bouř venku a ten vítr. Abisaín učinil krok a zavadil nohou o strženého Krista. Nevěděl proč, ale pro celý svět nebyl by se na něho podíval. Couvl k sloupu zpět, ale za chvíli, naopak, zmocnila se ho zvědavost podívati se na tu umučenou tvář. Ale bylo úplně tma a nerozeznal ničeho. Vyšel před kostel. Všude prázdno, všude pusto, ticho. Vítr osušoval velké kameny dlažby.

„Půjdu domů,“ řekl si Abisaín. Pak ale vrátil se do kostela. Hmatal po tmě a rozjímal: Nechá-li sochu zde ležet, bude opět pověšena na oltář s novou poctou, a nebude pak čin jeho marný? Jak mohl báti tak pošetilým a myslit si, že spáchal vraždu? Což dřevo lze zabít? To lze pouze spáliti, chceme-li jej zničit, a to učiní. Pak bude po zázraku. Zasmál se. Hmatal opět po soše, až ji našel, pozvedl ji, vzal ji na záda, přikryl ji i sebe pláštěm svým a chvátal na ulici. Nikde nebyl stín živého tvora. Abisaín kráčel rychle, socha nebyla těžká. Bezpečně dosáhl náměstí Valdecaleros, otevřel si dům klíčem, který u sebe choval, pádil po schodech vzhůru a vešel konečně v svou komnatu. Tam teprve ucítil, jak velice byl unaven. Hodil sochu na zem, přikryl ji pláštěm, a nerozsvítiv ani světla, odhodil částečně svůj šat a vrhl se na lůžko. Víčka jeho zavřela se okamžitě a těžký spánek přikvačil a zbavil jej vědomí. Ležel jako kámen.

Neprobudil se, až když mu paprsky slunce do komnaty nezakrytým oknem vnikaly a když jakési hučení jako vzdálených rozbouřených vod mu přicházelo v sluch. Nevzpamatoval se hned, co se s ním bylo dalo, měl jen pocit, že něco neobyčejného vězelo jaksí ve vzduchu, že něco nezvyklého v něm se ozývá. Zatím valila se vřava na ulici blíž a blíže, řvalo to pod samými okny jako příboj povodně a z temného hluku zněly výkřiky: „El Cristo de la Luz! El

Cristo de la Luz!“ Tu vrátilo se bleskem vědomí do jeho duše, celý včerejšek stál náhle jasně a živě před ním, vyskočil z lože v jakémisi neurčitém leknutí.

„Což uhodla ta luza?“ zašeptal.

Vtom ale byla chodba už zaplavena davem, dveře jeho, vypáčený, letěly v komnatu, a na sta očí, plných záští, plných hrůzy, plných hrozeb, upíralo se na bledou jeho tvář.

„Co mi chcete?“ tázal se těch, kteří nejpřednější jej za prsa popadali, jak by jej rozsápati dychtili.

„Přiznej se k svému zločinu!“ řval dav a tisíc pěstí v pokoji, na chodbě, na schodišti, až dole na ulici vznášelo se vzhůru, jemu vstříc.

„Nerozumím,“ zajíkal se Abisaín.

„Tož vysvětlím ti,“ řekl alkalde toledský, který se nyní davem prodíral a ježž byli probudili, když se celé město při úsvitu bouřilo. „Přicházíme tě zatknouti a povlečem tě před soud. Proč? Ty dobře víš. Oltář v kostele Krista Světlého je zbrocen krví a svatá socha zmizela s kříže. Tys rouhavě ji nožem ranil a pak odnesl si ji! Nezapírej, vrahu samého Boha! Od oltáře vede stopa krve ulicemi až před tvůj dům, schodiště tvoje je znamenáno krví, práh tvůj je jí zbrocen a ruce tvoje těž, jak tvoje roucho, jak zde tvůj plášť!“

S těmi slovy pozvedl plášť ležící na zemi, a hle, ve velké louži krve ležel Kristus Světlý a ústa jeho rány v boku ronila krůpěje jako jasné rubíny!

Tu zahalil Abisaín svou tvář a věděl, že je ztracen. Jen s namáháním jej uchránil alkalde od zuřivosti lidu a odvedl jej do vězení.

Svatá socha nesena procesím celým městem při hlaholu všech zvonů, tisíce a tisíce světél ji ozařovalo, dym vůní halil ji stále v modrá oblaka a celé obyvatelstvo leželo na kolenou při pění hymnu, když krucifix slavnostně opět na staré místo postaven byl. Ten samý den vydali Abisaína neslýchaným mukám. Celé jeho tělo bylo jedna rána a jediná kost v něm nezůstala celá. Uprostřed svých bolestí povznesl Abisaín oči k nebi a z úst jeho vyšlo velké volání: „Eliáš! Eliáš!“

Tu zakmitlo se něco jako chomáč nejbělejších hvězd a před jeho zraky snesl se oblak plný duhové záře a z linoucího se světla vystoupil Kristus, zbrocený krví, s úsměvem nevýslovně sladkým, neskonale dobrým, plným nejvyššího slitování, a kolem něho výřily milióny andělů prostorem bezmezným a kryly celý blankyt nebes průhlednými svými, slunotřpytnými, duhovými perutěmi.

„Přišel jsi ve vítězoslávě posmívati se mým mukám?“ tázal se Abisaín.

„Přišel jsem bolest tvou konejšit a záští tvoje hasiti,“ odpověděl božský zjev a chýlil se nad trpícím člověkem, a krev, která z boku jeho na mučedníka padala, změnila muka jeho v pocit přesladký. Cos jako neskonalé blaho zmocňovalo se duše i těla umírajícího Abisaína.

„Ty krvácíš,“ řekl, „kdo poranil tě znova?“

„Ten lid, jenž jásá nad tvým mučením a jmenem mým tě trýzní! Pokud bude na světě záští, nepřestanou rány moje krváčet. Každé slovo proklínající bližního je rána v moje srdce, každá nenávist nová na mně vražda! Tvá divá zloba a žhavý hněv tvůj působily trysknutí krve z mého boku tenkrát v kostele, ne rána tvého nože v obraz můj. Ach, co krve vyronil jsem od počátku věků! Neb láska moje krvácela dříve, než na kříž tělo moje přibili. Láska moje byla s Hospodinem Bohem tvým, dříve než byly časy, prve než byla země, prve než hory založeny byly, než moře oplývala vodami! Když klenul Bůh nebesa nad propasti, byla s ním, když ukládal řekám směr, byla s ním! Když vdechl duši Adamovi, byla s ním! A láska moje od věků do věků krvácí! Celý svět jest jí zatopen! Hleď kolem sebe, co té krve proudí!“

A zraky Abisaínovi měly sílu zraků archandělů a cherubů, a viděl, že všechno světlo světů bylo vlastně krví Kristovou, jí že pájelo se slunce a všechny hvězdy jí že se živily a země pila ji, by kvetla, a vesmír bez konce v ní tonul!

„A já tě nenáviděl, nenáviděl věčnou lásku!“ šeptal Abisaín a slzy nesmírné kajícnosti, žhoucí jako peklo, tekly mu po tváři. „Jak můžeš nade mnou se smilovati?“ zaúpěl. „Jak mohl bys mi odpouštět?“

„Tvá nenávist byla cos jak skrytá láska,“ těšil jej Spasitel, „láska, které jsi nerozuměl a která tě zmatkem plnila. Ty vzpíral jsi se proti ní, neb zdála se ti hříchem. Tvá nenávist plynula z lásky k tomu, co se ti zdálo pravdou nejsvětší, a nenávist tvá byla proto sama svatá! Nenávist taková budí lásku a více miluje ji Bůh než tupou k velkým věcem lhostejnost! Abisaíne, ty jednou řekls: My se shledáme! A já ti odpověděl: My se shledáme! A ejhle, my se shledali, neb tys mě našel, mě, jenž vyšel tebe hledati. Ty poznals nyní, že všechna nenávist jest omylem! Pramen její prýští tak blízko pramene lásky! Pojď se mnou v ráj té lásky, duše ubohá a dlouho ve tmách bloudící!“

A zjev, jako tenkrát v sluji, sunul se blíže jako hvězdný paprsek a rty jeho hledaly rty umučeného Abisaína. Cítil rajský jeho dech a zachvěl se blahem. „Já tě miluji,“ šeptal v touze nesmírné Abisaín, a Kristův polibek míru padl na jeho rty jak tichý květ. Blaho hlubší než modrá propast nebes schvátilo duši Abisaínovu, vířila vzhůru s proudem andělů, mezitímco rozsápané jeho tělo, krvavý cár, na zemi leželo a lid kolem pěstě pozvedal a pomstychtivě kletby pronášel.

SAMKO PTÁK

Legenda slovenská

Noc byla temná jako osud slovenského kraje, bouř duněla v dáli jako lýtý vztek mongolské hordy, která dodnes utýraný lid ten dáví. Tma byla hustá, takže nebylo vidět hor. Lesy hučely, bystrice letěla mezi skalami, posupná, chladná, nepřátelská. Jen na jednom místě byla plna rudého blesku, jako kdyby někdo poklad zlata a rubínů byl do její mělčiny vysypal. To padalo otevřenými dveřmi z blízkého dvoru na ni světlo. Ohromný oheň šlehal tam v kamenném krbu v prostranné kuchyni, pekli u něho celého berana na rošti. Muži světlých očí a tvrdých tváří seděli blízko na dřevěné lavici a pili z hliněných džbánů. Dvěře zely dokořán, bylo horko u toho vesele praskajícího ohně, svítícího na řeku a na stezku vedoucí podél jejího břehu. Na té cestě zjevila se teď vysoká, hubená postava mladého muže. Byl v roztrhané haleně a bos. Plavé jeho vlasy padaly měkce a dlouze na jeho kostnatá ramena, oči byly jako kus blankytného nebe, byly plaché a snivé a krotké. Tvář byla bledá, bídou zohyzděná, k smrti smutná v tom okamžiku a znamenaná krvavým pruhem, táhnoucím se od pravé skráně přes ústa až na levé ucho. Ubožák zastavil se několik kroků ode dveří, neodvážil se dál. Rty jeho zachvěly se a temnou nocí, těžkým před bouří vzduchem nesl se od nich místo slova ptačí jakýsi švehol, tichý, sladký a smutný. Hudba ta zavála do bílené, ohněm ozářené kuchyně a hospodář vyšel na práh. Ten ptačí hlahol v temnu noci, při blížící se bouři budil nějak jeho podivení. Hledal ptáka a zahlíd člověka.

„Kdo to?“ řekl hrubým hlasem, stínil si rukou oči a zíral.

Bledý ubožák s krvavým šlehem na tváři trhl sebou nyní bolestně, ohlížel se kolem, jako by se chtěl přesvědčiti, že stojí na místě, které hledal, a oči jeho plnily se slzami. Ano, zde stával někdy jeho domek a zde bývalo někdy jeho pole! Nebyli mu tedy lhali posměšně, když mu řekli: „Vše, co bylo někdy tvoje, patří teď jiným. Přišli jací z Němec cizinci a pán tvůj a náš jim dal - co bylo tvoje.“

„Kdo to?“ opakoval hrubý hlas znova cizím zvukem.

Bledý člověk v temnu noci utřel slzu, nyní jakýsi úsměv odříkání svítil mu z očí, chtěl promluvit, ale místo slova vyšlo ze rtů jeho opět cosi jako smutné, sladce tklivé zašvehlení drozda. Učinil krok blíže a světlo padalo plně na jeho zuboženou postavu.

„Tulák!“ řekl Němec tvrdě a nedůvěřivě: „Vari!“

Mezitím přistoupil k hospodáři muž druhý a řekl se smíchem: „Toho se báti netřeba! Je to blbec. Říkají mu Pták, byl při stavbě hradu. Dnes rozehnali tam tu cháturu, která valy

konečně dostavěla. Nemají těch lidí už třeba a nevědí, co nyní s nimi. Ublížit mu nemusíš, Ptákovi, ale do domu ho nepusť. Je nejspíše zloděj.“

Měl v ruce velký kus chleba, a ač tomu žebrákovi spílal, měl s ním přece dosti útrpnosti. Hodil mu tu skývu zdaleka jako psu. Padla ubožákovi před nody, a ten, myslé, že to kámen, ucouvl o krok, místo aby po hozené almužně se shýbl. Muž, který ten chleb mu hodil, rozzlobil se nad tím nevděkem.

„Chleba nechce!“ rozzuřil se, „do domu by se vloudit chtěl!“ A pozvedl nyní vskutku kámen a mrštil jím po žebráku. Zasáhl jej do ramena. Z úst raněného vyšlo cos podobající se více skřeku raněného ptáka než výkřiku člověka. Ustupoval pomalu do tmy. Avšak muži v kuchyni, slyšíce lání a proklínání svého druhu, byli vyšli, a polo zpiti, jali se, někteří se smíchem, někteří v zlobě, hledati hroudy a kamení a sypali, spílající, za ubohým, nyní rychle prchajícím Samkem Ptákem pravý déšť nasbíraných střel. Utíkal podél řeky, dokud měl dechu. Pak se ohlídl a viděl, že už nebyl pronásledován. Noc jej kryla před zlobou lidí. Bouře byla se zatím strhla a déšť se valil z nebes potopou. Samkovi bylo to burácení milejší než lání těch zuřivců. Věděl, kde je, věděl že nedaleko je jeskyně nepřiliš hluboká ve skále. Znal ji dobře. Věděl, že je tam měkký mech, a vešel. Byl tak úplně chráněn před deštěm a větrem. Sedl tiše na zem, opřel hlavu o skálu, ruce mu klesly v klín. Oddychoval dlouho, nemysle na nic v tom svém polomámení, pak, když už krev mu nehučela v uších a srdce nebušilo o žebra, řekl si však smutně: „Kam půjdu?“ Ale žádná odpověď na to neozvala se mu v duši. Celý jeho pojem o štěstí a bytí, o světu a životě byla ta lesní samota, kde se zrodil on a otec jeho, a už i otce jeho otec, ta samota u řeky, kde kolem na vysokých stráních tisícileté stromy, plny ptačích hnízd, tak zadumaně stály a hučely a kývaly, stromy plné hudby a vůně, jejichž velké stíny padaly na měkkou trávu, prokvetlou bílými a žlutými hvězdami. To byla pro Samka celá země. Hranice její byly strmě do nebe čnicí štíty Tater, nad nimiž plula oblaka, jejichž tvrdá čela víchr mohutnými perutěmi ošlehával a z jejichž hloubi stříbrné prameny temenily. Za Tatrami nebylo snad už nic, ale ať byl svět sebeširší, Samko miloval jen ten krásný kout, v němž byl spatřil světlo slunce a rodičů svých tvář. Ten kout byl jako hnízdo.

Na břehu řeky stála bílá chaloupka a za ní vlnila se dvě malá pole, rozdělená potokem a řadou olší. Jedno modré, kde kvetl len, a druhé zlaté, kde zráló žito. U dveří chaloupky sedávala vždy po celé léto jeho prabába a předla. Na jaře obstarával Samko pečlivě ta pole, zapřáhal se do pluhu jako otec jeho před ním a prabába, odložíc svou přeslici, orala. Dlouhé její, bílé jako mléko vlasy vlály větrem jako hřiva a plný její, posud silný a zvučný hlas žehnal brunátnou zem, dýchající svěží vůni a slibující chléb. Prabába byla moudrá a svatá. Rozuměla řeči lesních ptáků a velká byla se od nich dověděla tajemství. Samko začínal jim rozuměti též

a naučil se odpovídat jim, uměl zpívat jako drozd, klokotat jako slavík, hvízdát jako kos. I skřeky orlů dokázal ze sebe vyrazet, neb byl často dostupil až k jejich doupatům na štítech Tater, a když visel někdy v nebezpečnosti života mezi propastmi, na jejichž dně hučely vody, a mezi oblaky, vynucovala mu úzkost tytéž zvuky, jaké vydávali orlové, tlukoucí křídly ve strachu o svoje mladé, jež Samko v hnízdách jejich hladil. Nepotřebovali se však báti, Samko neublížil nikdy tvoru živému, ani brouku, ani mušce, ani ptáku, a temný les a slunná niva jej znaly a milovaly. Ptáci byli jeho druzi, žádný se neplašil, blížil-li se mu Samko, naopak přilítali rádi k němu, kdekoli se objevil. Šel-li tmou, doprovázeli jej pěnkavy a drozdi, seděl-li na prahu domku a pojídal-li, přilítali kosi na hody a jedli s ním z jedné mísy, vlekl-li polem pluh, poletoval skřivánek vedle něho podél brázdy a zpíval mu. Samko miloval skřivana nejvíce ze všech okřídlených druhů svých, neboť ze všech ptáků byl skřivan nejsilnější lásky schopen pro Pána našeho, Krista, jehož život Samko z vypravování prabáby dopodrobna znal. Když Kristus vstal z mrtvých, zaradovali se ptáci jásavě, byli po čas, co v hrobě ležel, smutně mlčeli, a nyní prosili prý Spasitele, by sním zůstati směli na vždy. Když Pán jim řekl, že na nebe vystoupí, chtěli ptáci mermomocí za ním. Letěli, letěli, ale poznenáhle umdlávali, když Kristus pořáde výš a výše, tak závratně vysoko se vznášel do slávy nebeské. Padali k zemi jeden po druhém, až nezbyl už než jediný skřivan, ten však letěl pořáde, i tenkrát, když už i orel dále vznášeti se nedoved. Měl takovou po synu člověka mocnou touhu, útlý tvor, že orla silnějším nadšením svým se stal a nad ním v letu zvítězil. Když ale k slunci dolétl, osmáhla mu ta nesmírná nebes vatra perutě tak krutě, že ubožák posléz raněn k zemi sklesl do trávy, odkud ještě za Pánem píseň svou sílal, jasnou jako stříbro, prorážející modro nebes jako paprsek. Kdykoli skřivan sedl Samkovi na ruku, líbal mu dojmut ta osmahlá jeho křídla, a švehol, kterým Samko s ptákem o svých citech mluvil, měl pak věru sladkost, zbožnost a vzlet skřivánčí písně. Pro hrdličku měl Samko také zvláštní něhu, protože si s ní Kristus co nemluvně někdy v kolébce své hrával. Jednou ji Panna Marie přivázala svým opálovým páskem za krček, aby božskému dítěti neuletěla, a tak zůstal ptáku kolem hrdla na památku pruh, a proto asi směje se hrdlička tak krásně, tak radostně, že vzpomíná na ty chvíle, kdy růžovým zobáčkem se růžovějšího ještě tílka krále světa dotýkati směla, toho těla, jež později umučení za nás vydáno bylo.

To vše věděl Samko od své prabáby, která rozuměla řeči lesních ptáků, od nichž se byla naučila tajemství věčného života. Tajemství ono, kteréhož sama užívati nechtěla, mínila někdy svěřiti Samkovu otcí, ale rozjímala o tom příliš dlouho, je-li věčný život na zemi štěstím či břemenem, rozmyšlela o tom tak dlouho, až jednoho večera divocí jezdcí se zjevili v samotě lesní u bílé chaloupky a hospodáře, Samkova otce, svévolně zabili. Žena jeho zšilela

hrůzou, když jeho horká krev jí stříkla do tváře, těkala od té doby jako plachá laň horami a doly a nářek její prorážel nebe. Naříkala tak dlouho, až srdce její puklo. Samko byl tehdy ještě útlým dítětem a zůstal prabábě co zbytek celé její rodiny. Rostl s ptáky a se stromy daleko od lidí, které jen sem tam jako rychle mizící mátohy vídal. Prabába učila jej mnoho, ale tajemství věčného života mu nezjevila, smutná její duše cítila příliš tíži pozemského bytí, a věděla příliš zřejmě, že pro každého z nás vzchází černý den osudu, jehož těžký stín do slabého světla našeho žití padá, aby nikdy více nezmizel, a že nemůže tedy býti blahem vlékati za sebou donekonečna chmuru smutných upomínek svých.

Černý den osudu! Jako pro každého vzešel též pro ubohého Samka. Bylo mu tenkrát asi patnáct let. Zjevili se na večer jednou znenadání opět divocí jací jezdcí v lesní samotě u řeky a pravili Samkovi, že ne pouze on, ale i ten boží les a to milé, zlaté pole, ten býlí dům a vůbec vše, na čem zde oko počínouti může, patří prý nějakému pánu. Ten pán že nyní má osoby Samkovy třeba, a že Samko tedy půjde s nimi. Mezi tou rozmluvou přišlo ještě více jezdců, honili před sebou jako nějaké stádo celý dav provazy k sobě svázaných lidí, nad jejichž hlavami práskali biči. Jeden z jezdců slezl a blížil se k Samkovi s pouty. Samko překvapen, vyrazil ze sebe skřek jako orlí a chopil se sekyry k obraně jako napaden vlkem, ale přemohli jej snadně se surovým smíchem, a když prabába loupežníkům jeho lála a je proklínala a šílená zoufalstvím se na ně vrhala, zapálili chalupu, hodili stařenu do plamenů, kde bídně zahynula a s ní zároveň všechny vlaštovky hnízdící na dřevěné římse domku, všechny hrdličky smějící se v síni. Svázaný Samko díval se zkamenělý hrůzou na strašný ten výjev.

A druhý den začalo se s rubáním lesa na úbočinách a Samko a ti ubožáci svázaní k sobě provazy museli káceti kmeny těch starých jasanů a sosen, jedlí a dubů, těch omšelých sloupů zelené svatyně, kde vyrostl. Ptáci prchali polekáni ze stinného domova klesajícího v prach, ale druh jejich, méně šťastný, musil pomáhati stromy k příkrým svahům vlékati, odtud se sválely hluboko, hluboko dolů na rovinu. Slyšel ty pravěké velikány hvozdu úpěti, slyšel větve jejich praskati, lámati se, slyšel je dunět a hřmít tam dole, kde dopadnuvše jak mrtvolý ležet zůstaly. Srdce jeho pukalo. Hleděl za ptáky prchajícími na vysoké štíty, na výsluní modrých hor, hleděl k popeli domu, v němž bělela se kostra jeho prabáby, hleděl na rozdupaná pole, kde se koně těch divokých násilníků pásli, a v hlavě jeho byla tma. Proč jej Bůh tak trestal? Či byla snad země, v které se narodil, prokletá od věků do věků? A nesl každý její syn část té kletby? Zdálo se. Uchvatitelové jeho nedali mu však mnoho času k rozjímání. Hnali jej jako to ostatní stádo lidu biči práskající před sebou. Dověděl se brzy, k čemu jej potřeboval pán, kterému patřil. Stavěl ohromný, silný tvrdý hrd, odkud měla hrůza vláti v širý kraj. Měla tvrz ta na

vysoké skále státi, aby lid té porobě propadlé země už zdaleka věděl, komu se mu klaněti sluší. Samko a ti ostatní nešťastníci byli k tomu přivlečeni sem, by stavěli. Zmírali únavou a prací, aby pletli na sebe bič. Pět let úpěl Sako v té bídě, při stavbě valů a lámání kamenů v lomech. Po celý ten čas byl soumarem. Sílu svou jinošskou, radost z pozemského bytí pochoval v těch lomech, v těch zdích a valech.

Samko pracoval více než všichni ostatní, neboť neuměl se bránit, a soudruzi jeho jej týrali tak, jako sami byli týráni od svých pánů, příkládajíce mu ještě z prací svých. K tomu všemu byl jim Samko věčným posměchem. Neuměl plyně mluvit, neb byl vždy více ve společnosti ptáků než lidí žil, a každý jeho vzdech měnil se v smutný, tichý drozdí švehol, jenž více ohlasu u němých v lomě skal, na nichž krev jeho rukou lpěla, nalezal než v srdcích lidských, zatvrzelých nespravedlností a utrpenými křivdami. Říkalo se mu opovržlivě Samko Pták, a rád to jméno přijal, neboť ve věčném jeho snu o štěstí minulém vzpomínal stále a věrně těch opeřených druhů svého dětství ve hvozďe a upomínka ta jej sílila, takže bídu přítomnosti snášeti dovedl. Oni, ti zpěváci slunojasných zraků, byli posud volní a šťastni! A kdo ví, nevrátí-li se někdy k nim? Jak dojmavě šveholil mnohdy ze spánku, když se mu zdávalo, že měl křídla a že letí na modré štíty Tater, čnící k nebi, k slunci, na ty štíty, kde hnízdí orli a odkud se stříbrné lejou ty prameny, z nichž kosi a drozdi a lesní pijou holubi! Byl-li pak vzbuzen hrubými slovy a pohnán do úmorné práce, byla ta přezdívka „Ptáku“ cosi jako sladká útěcha, jako slib přimýsený v proud drsných, necitných zvuků.

Tak uplynulo mu dlouhých, strastiplných pět let a hrad byl dostavěn. Co nyní s tím lidem, který ho zbudoval? Nezbylo než rozehnati jej. Ať si hledá odlehlá místa, kde směl hlady zemřít. Sveřepí hajduci s dlouhými biči jezdili tedy na divokých koních do davu shromažďujícího se pod hradem a čekajícího rozkazu svého pána. Koně krušili lidi pod kopyty a rány bičů zasahovaly prechajících. Krutý jeden šleh udeřil Samka v tvář a vryl mu tam jako na památku známku rabství krvavým pruhem.

„Proč mě bije ten člověk?“ myslil si Samko, svíje se bolestí a utíraje si krev a slzy. Pozvedl oči k němému nebi, tu ale vzpomněl si na Krista a drahé jeho rány a byl tich. A pak cítil též něco jako radost. Vyháněli jej! Tedy mohl jít, kam chtěl? Půjde tam do té samoty, kde se narodil. Řekli mu ovšem, že tam stojí jiný dům, že vše, co bylo jeho, rozdal jiným už jeho pán. Ale jak to mohlo býti? Zajisté chtěli jej jen trýznit takovou řečí, smát se jeho úzkosti. Dovlekl se tedy k místu, kde někdy stála bílá chaloupka, kde jeho prabába sedávala a předla, naslouchajíc hovoru lesních ptáků. Dovlekl se tam a našel dvůr, od jehož vrat jej zahnal kameny! Nyní ležel zde v úkrytu sluje a tázal se: „Kam půjdu?“ A na tu otázku nebyla odpověď! V hlavě jeho byla mlha a jen jako bleskem viděl neurčitě strmé štíty Tater,

kolem nichž orli kroužili a z nichž se stříbrné lily vody. „Tam!“ řekl si se slabým úsměvem. Šum deště jej konejšil jednotvárnou hudbou svou a Samko usnul tiše. To slůvko „tam“ měnilo se na jeho rtech v krátké slabé, sladké zasvištění chorého ptáka.

První růžové paprsky slunce přišly Samka buditi do mechem porostlé jeho sluje. Vstal a umyl se v řece. Našel něco zralých borůvek a trávnic a tak neměl příliš hladu. Pak dal se na cestu, kam jej nohy nesly. Šel podél bystřice, smerem opačným ode dvoru, kde byli včera po něm kameny házeli. Šel dlouho, celý den, trávil noc pod kvetoucím keřem, a druhý den, když bylo slunce už hodně vysoko, spatřil nevelké město, z něhož čněl mohutný kostel s vysokými věžemi, krásnými, ze samých sloupů tvořících vzdušná patra; čím výše od zemi, tím tenčí byli sloupi nesoucí oblouky, a ty nejhořejší, pod samou střechou, tvořily ohromnou jakousi klec, v níž visely zvony, vyzvánějící tou chvílí slavnostně a lijící mohutný hlahol svůj do čistého, zlatého vzduchu. Samko byl by se zajisté vyhnul městu, věděl, že kde jsou lidé, tam že jej čeká posměch, násilí a nezasloužené, slepé zášti, ale ty zvuky chvějící se modrem nebes jej volaly. Pro Samka byl zvon cosi jako ohromný kovový orel andělského hlasu, zvon věru byl mu ptákem sídlícím vysoko nad nenávisť lidí, sused oblaků, druh větrů, a byl ptákem nešťastným, neb byl uvězněn, přivázán, a zpěv jeho hluboký a smutný, byl velkou žalobou. Samko mířil k městu, kam jej hlahol volal. Půjde do kostela. Tam uvidí zajisté obraz bíle oděného Krista v blesku zlatého pozadí, Krista s velkýma a temnýma očima, hledícíma ze světlé výše na něj dolů v šer, bez úsměšku, s dobrotou, bez pohrdání, bez tvrdosti. Rty těch obrazů usmívají se na každého, tedy na Samka též, a Samko nepamatoval se, že by od smrti jeho prabáby někdo na něj se byl kdy usmál! A v těch žehnajících rukou Krista nebude bič! Pohled plný lásky, plný soucitu! Jak bylo Samkovi teplo v srdci při pouhé myšlence. Spěchal k městu.

Ulice byly plny lidí slavnostně oděných, domy byly ověšené věnci a z vysokých jejich střech vlály dlouhé prapory. Samka nevšímal si nikdo, a bez úrazu, bez nadávky, beze hrubých slov dosáhl ubožák, všecek podiven takovou nezvyklou laskavostí, velkého náměstí, kde krásný onen kostel, jež z daleka spatřil, stál. Ale tlačence byla tam nesmírná, Samko byl za chvíli v tak hustém davu, že už ani krok učiniti nemohl a že sotva dýchal. Z rozmluvy kolem sebe srozuměl, co to vše znamenalo.

Byzantský císař a deset králů z Východu jelo z návštěvy činěné císaři římskému a cesta jejich vedla je tudy k Dunaji, po němž dolů poplujou na pozlacených lodích s purpurnými plachtami, vyšitými perlami a stříbrem. Za hodinu měli do města dorazit, z věže byl již prach, jenž pod krokem koňů jejich průvodu k nebi se vznášel, zřejmě viděti. Král uherský jel před nimi se svým komonstvem. V chrámě bude pro ně sloužena slavná mše a bude Bohu za to

vzdán pak velký dík, že kroky těch mocných na zemi kolem tak nepatrného místa vedl. Čest té návštěvy vyryje se na památku zlatým písmem do kamenné desky v kostele. Tak vypravoval lid a jásal.

Avšak jáсот ten měnil se brzy v úzkostlivý nářek.

Maďarští divoši na zběsilých koních zaplavovali náhle náměstí a trhali lid k zemi. Král jejich chystal takto živý koberec z rabů svých pro sebe a své hosti, aby jejich koně se nedotýkali prachu a bláta v městě. Pomazaní Páně a jejich komoňstvo mělo takto po mostě z lidských hřbetů doletěti k portálu chrámovému. Strašné rány plochých mečů a dlouhých bičů, proniklých železnými hroty, padaly na plece a hlavy těch, kteří se vzpouzeli těly svými tvořiti dlažbu vznešeným osobám, prokazujícím Bohu čest své návštěvy v jeho domě. Do bolestného pláče žen a hlasitého proklínání mužů lily nyní zvony hluboký svůj hlahol, plný žalu a vznešenosti. Od brány města letěl na přepyšných koních již průvod. Nejdříve stráž uherského krále, plna špíny i zlata; turanské, polozvířecí tváře té šlechty byly špatně myty, ale vousy jejich byly propletené perlami a z řas hedvábných svých rouch trousili ti nalicho pokřtění dravci hmyz a drahokamy. Za nimi jel uherský král s velkým žezlem v ruce, pak přišli na koních bílých jako mléko rytíři byzantského císaře, zjevy skvělé a krásné, podobající se v stříbrném brnění kůru andělů, pak posléze zjevil se byzantský císař sám, obklopen desíti králi v purpuru. Byl stříbrohlavem oděn a měl tiáru na hlavě, třpytící se démanty a smaragdy. Samko, ležící na zemi v prachu, viděl vše to mihnouti se nad sebou jako letící vlasatici, krásnou a zlověstnou. Viděl to jako ve snu, neb brzy jej schválila mrákota pod kvačícím krokem koňů. Probudil se v krásném chladu, v šeru vonícím kadidlem. Kolkolem zářila samá hvězda: byly to plameny zlatých lamp a nesčetných voskovic, vysokých jako sloupy.

Samko byl v kostele. Nevěděl, jak se tam dostal, lidská vlna jej tam nějak vrhla, jako mořská metá škeble na břeh. Ležel mezi žebráky a mrzáky u vysokých vrat bronzových. Daleko od něho, u samého oltáře, kde se sloužila mše, spatřil opět byzantského císaře s bleskotnou tiárou na hlavě v kruhu těch desíti králů z Východu; seděli na tribuně pokryté zlatohlavem. Ve velebné písni zpěváků, v hučení stříbrných varhan topil se pláč žebráků a mrzáků poraněných koňskými kopyty. Samko cítil též bolest v boku a na rameně, ale snášel ji tiše, byl zvyklý snášeti. Hleděl k oltáři. Zrak jeho hledal žíznivě obraz Kristův, tu sladkou útěchu v každém strádání. Ale nenalezl jej. Svatý ten zjev byl zastřen těžkou nachovou clonou, rudou jako krev, na níž se skvěly zlatem a stříbrem vyšívané obrazy divých šelem jedno- a dvouhlavých, byly to znaky přítomných hostů. Před tou clonou stála v pravém lese světél monstrance skvělá jako slunce a z plápolu jejích paprsků zlatých a démantných svítla lunou bledá, bílá svatá hostie, nevýslovně vznešená ve své sněžné prostotě uprostřed té lidské,

hlučně se vtírající nádhery. Samko upíral na ni zrak a vrhl se na kolena a sklonil čelo. Do velkého jeho smutku vnikal paprsek sladkého dojmoutí. Pozvedl hlavu a hleděl opět na monstranci. Tu viděl, strnut, že náhle rostla, že se měnila v jakýsi dům vystavený z lunné záře, s křišťálovými vraty, která se otevřela tiše, a z nitra toho hvězdotřpytného stanu nesla se ta bílá hostie jako vidmo, a ejhle, byl to Kristus sám! Byl oděn sukni hrubou, ale čistou jako ze sněhu, tvář jeho byla bledá, oči jeho temné byly plny smilování a úsměv jeho byl slunný láskou. Samko myslel, že zasedne po boku byzantského císaře, on ale kráčel bez pohledu na tribunu pomalu kostelem, vznášel se oblakem kadidla, dymem voskovic a mířil v šero, kde kvíleli mrzáci a žebráci, a tam usedl mezi ně. V tom okamžiku neviděl jej už Samko, ale cítil zřejmě útěchu té jeho svaté přítomnosti, duše jeho byla jako prosáklá úsvitem. A na tváři všech těch trpících kolem něho bylo náhle blaho zřejmé. Nikdo necítil už bolest svých ran, světlo lilo se z očí všech a každému bylo, jako by mu rostla křídla. Samko byl šťastím jako omámen. Zvedl oči vděčně k nebi. V tom okamžiku zjevil se na kazatelně starý, prostý kněz. Měl kříž v ruce a žehnal nejdříve císaři a králům a pak i lidu. Měl úkol osloviti korunované hosti. Stal však něm, nenalezl slov, úzkost jakási se jej zmocňovala, nevěděl proč. Tu zaznělo tichým kostelem cosi jako docela slabé zašveholení drozda, byl to nevědomý vzdech Samkův, plný toho sladkého blaha, rovnajícího se modlitbě. Udiven pohledl kněz stranou, odkud ten ptačí pozdrav se nesl, pozdrav, který se zdál, že mu chce dodávati odvahy, a divil se ještě více, vida teď všechny ty žebráky a mrzáky ozářeny jakýmsi nadzemským světlem. Náhlý smutek se mu jevil ve tváři, vzpomínal jejich bídy, náhle nadšení tomu smutku následovalo, neb chápal, že je miluje Bůh. Bylo mu, jako by mistr jeho jej nutil, by se poklonil před majestátem lidského utrpení a aby mu vzdával hold. Sklonil čelo před těmi, o nichž věděl, že po nich před chvílí koně dupali, a hlasem plným slz, upíraje zraky na oči Samkovy, které svítily jako ty hvězdy, co tenkráté plály, když andělé zpívali „Pokoj lidem dobré vůle“, - pravil tiše kněz: „Blaze tomu, jenž kráčí po cestě trnové, neb dojde ráje!“

Samko se usmál, jako když vychází zora. Už nebyla tma v jeho hlavě, už neměla ta otázka „Kam půjdu?“ tu neurčitou hrůzu, tu krušící tíž! Záhada celého jeho života byla rozluštěna! Samko vrhl sena tvář a děkoval dlouho Bohu.

Samko nehnul sebou, až když byl kostel prázden. Pak kráčel tiše do sakristie, chtěl viděti starého kněze, by mu děkoval za jeho oslovení a radu. Nalezl jej vskutku ještě v sakristii ve společnosti několika lidí, s nimiž rozprávěl. Šel Samko přímo k němu.

„Co mi chceš?“ ptal se vlídně kněz, jenž jej poznával.

Prostý Samko nevěděl, jak děkovat a co vlastně říci, posléze pravil tiše: „Půjdu do nebe.“

Na to ozval se tlumený smích přítomných lidí a jeden z nich tázal se: „A kudy to, blázne?“

„Po trnové cestě,“ řekl prostě Samko. Smích nebyl nyní už tlumen a oči Samkovy jevíly překvapení, že i zde na tomto svatém místě, i v přítomnosti toho dobrého kněze se potkal s urážlivým posměchem. Velký smutek jevil se mu na tváři, pak ale obrátil se ke knězi a oči jeho byly tak snivé a zamyšlené, že stařec jimi na dno duše hleděl. Položil mu ruku na hlavu a pravil dojmuto: „Věřu že dojdeš nebe! Miluje tě Bůh! Vzpomínej na mě ve své modlitbě.“

Tu nebylo už slyšeti smíchu.

„To učiním,“ řekl Samko prostě, políbil roucho knězi a vyšel tiše otevřenými dveřmi na náměstí, plné slunce a ruchu.

Nebylo za městem těžko nalézt cestu porostlou trním a bodláčím, vždyť ubohá slovenská země se teprve pomalu probírala z mrákot zase k životu, ubohá ta slovenská země, rozdupaná asijskými uchvatiteli, pod jejichž jařmem posud úpí. Nepříliš dávno vraceli se tenkrát lidé ze skalních úkrytů zase k opuštěným, koukolem zarostlým polím a jali se Áriové opět práce, jejíž ovoce patřilo a patří posud nespravedlivě Turancům.

Nebylo tedy Samkovi těžko nalézt cestu, kde bujelo trní a bodláčí ranící bosé jeho nohy, a tou mučednickou dráhou chodil mnohé dni a mnohé noce, trpěl hlad a žízeň a na vyprahlých skalách nechával krvavou za sebou stopu. Živil se pouze kořínky a ostružinami, jen sem tam dostal u nějakého v samotách ztraceného příbytku lidského, skrytého ve tmě lesů neb přilepeného k nahé úbočině, kousek černého chleba. Dávali mu ti lidé tam bydlící, chudí a bídní jako on, sice rádi tu almužnu - ale nikdy bez posměchu, odpověděl-li jim na jejich otázku, který cíl ta dlouhá, neutěšená cesta měla. Ale Samko nedbal, nehněval se a nedal se másti. Víra jeho byla pevná a bez útěchy nebyl: měl nyní to, po čem leta horoucně toužil, volnost! Měl šum pyšných stromů, byl ovíván mocnou perutí větrů a slýchal do sytosti sladký, snivý, přátelský zpěv ptáků, těch věrných druhů svého mládí! Kolikrát na té pouti vyprovázeli jej drozdi až na kraj lesa! Kolikrát vítali jej skřivani, třepetající se jako chomáč jisker vysoko pod samými oblaky, jásavými písněmi! Kolikrát potěšily hrdličky, hnízící ve skalách, sirou jeho duši radostným, milým smíchem svým! Co bylo to malé svírání srdce při lidském posměchu proti tomu velkému šíření se duše při šumu stromů, svistu větrů a zpěvu těch vzduchem nesených tvorů, koupajících se v zlatém světle, těch operutěných nádob vděku, přetékaících sladkými, horujícími, touhyplnými, sny rodícími zvuky! Pravda, krev linula z jeho nohou, pot řinul z jeho čela, ale v nitru jeho už byl předsvit onoho ráje, který hledal a jehož dojíti skálopevně doufal.

Jednoho večera byl však už tak unaven, že se sotva a jen stěží vlekl. Zastavil se na strmé stráni, kterou končil svěží, mladý březový les. Dole pod sebou viděl v nastávající mlze něco jako bílý zámek, však bez valů a bez bašt, kolem něhož staré stromy hustě stály a své sluncem ozářené vrcholky vážně kolíbaly. Mha nebyla světle fialová a velké pruhy růžového světla jí pronikaly a bílé stěny budov byly světlem západu jako zlatem postříkány. Byl to pohled velkého čaru. Samko držel se keříku a nahnul se zvědavě nad dolinou pod nohama jeho se hloubající, tu povolila pod ním půda, větev, které se držel, zlámala se a Samko kutálel se bez vlády a síly jako podřatý kmen po stráni, hluboko, hluboko dolů, závratně rychle, takže měl v hlavě tmu a v očích jiskry. Dopadl posléze někam, kde bez vědomí ležet zůstal. Div že se nezabil. Když se probudil, bylo už docela tma. Před ním trčela vysoká zeď, v které, málo kroků od něho, velká, dokořán otevřená brána zela. Za ním byla vysoká stráň, po které se v luzném soumraku hvězd břízy se stříbrnými kmeny chvěly. U samé jeho hlavy bublal potůček, bylo, jako by mu šeptal. Samko napil se trochu a postavil se na nohy. Třásl se mu, ale nesly ho. Všechny údy mu bolely, ale žádný nebyl zlomen. Podpíral se o zeď, vlekl se podél ní k bráně a vešel. Viděl se nyní v čarokrásné zahradě, byla tam vůně, byly tam květy, spící, ale dýšící tak sladce svůj balzám v tichou noc! A bílé jakési vody tryskaly jako paprsky rovně vzhůru, jako by chtěly letět ku hvězdám, a padaly zpět do obrub z jasného, třpytícího se kamene. V houštinách kloktali slavíci. Samko procházel se pomalu a pravil si: „Došel jsem svého cíle? Ó zajisté, to je ráj!“ A srdce mu tlouklo, očekával, že na některé z cest potká buď Hospodina, Krista nebo Pannu Marii. Ale zahrada byla úplně prázdná a Samko došel až k velké budově, kterou byl ze stráně spatřil. Z ohromných oken jejích na jedné straně linulo se světlo jako měsíce. Samko zíral dovnitř. Uviděl nesmírnou síň, bílé sloupy nesly tam sklepení pokryté zlatými hvězdami, stříbrné lampy houpaly se tam na dlouhých řetězcích a planuly jako zory, schody z bílého kamene, široké jako silnice, podél nichž se rovně bílé kamenné zábradlí sochy andělů jako ze sněhu se zlatýma křídla stály, vedly někam nahoru do síně druhé, hlubší ještě, šeré jako les, prosvětlené však duhovými světly, a z toho tajuplného prostoru linula se hudba varhan. Daleko, v pozadí té síně, pozadím to celém zlatém, seděla na trůnu ze sloni velká socha bohorodice v bílém rouše, s pláštěm blankytným, s hvězdou na rameně, s hvězdou v koruně, s očima velkýma a temnýma, s rukama pozdviženýma a žehnajícíma. A po schodech chodilo mnoho starců a jinochů a mužů, postavy jejich byly stejně oděny v bílá roucha, nohy jejich podvázány černými sandály, ruce jejich byly sepjaty a oči sklopeny jako v modlitbě.

„To jsou blažení,“ šeptal si Samko.

Ale více už nedovedl mysliti. Slabost jeho jej přemahala tak, že cítil, jak vrávorat a klesal. Mimoděk zachytil se řemene visícího vedle něho u dveří, jež nebyl posud zpozoroval, a padaje na zem, slyšel silné zaznění zvonu. Jako ve snu byl si ještě vědom, že dveře se otevřely, že jedna z těch bíle oděných postav nad ním se skláněla. Pak, vysílen, hladem a žízni přemožen, tonul v hluboké mrákotě.

Samko nevěděl, že klesl na prahu bohatého kláštera, a necítil, že jej odnesli dovnitř, dojmuti jeho bídou.

Samko vzpamatoval se teprve druhý den ráno. Viděl, že leží na lůžku z vonného sena, pokrytém hrubým sice, ale sněhobílým plátnem, v komůrce prosté a čisté, jejímž otevřeným oknem se na něj nebe usmívalo a stromy šuměly. Vůně a ptačí štěbot vnikaly ze zahrady do pokoje. U lůžka stál jeden z těch blažených, jež včera po schodech kráčetí viděl. Hleděl na nemocného s dobrotou a soustrastí. Když se Samko na něj usmál, usmál se též, vzal číši z javorového dříví, plnou vína, a přiklonil ji nemocnému ke rtům. Samkovým tělem to probíhalo jako sluneční paprsek. Mnich podal mu pak nějaký pokrm a Samko jedl a cítil se silným. Nato začal se jej mnich vyptávat, kým jest, odkud přichází a kam jej vede cesta. Samko pověděl mu to krátce, řekl mu, jak trpěl a jak se posléze vydal na hledání ráje, dle rady starého kněze.

„A tak,“ řekl na konci, „našel jsem tedy ráj. Nebudu z něho vypuzen?“

Mnich hleděl chvíli udiveně na něho, pak zahrál mu úsměv kolem úst, ale úsměv dobrý.

„Nebudeš vypuzen,“ pravil posléz. Odešel a ponechal šťastného Samka silícímu spánku. Pověděl svým druhům v refektáři právě shromážděným vše, co o Samkovi věděl, a všichni souhlasili s úsměvy s tím, že Samko ze svého ráje vypuzen nebude. Bylo usneseno, že mu přidělí práce v zahradě a s ohledem na vyčerpané jeho síly že ta práce bude lehká. A tak zůstal Samko tedy v tom ráji. Nebylo nad něho šťastnějšího tvora! Směl chodit po klášteře dle libosti, mohl se procházet v zahradě a v lese a netěžkou svou práci konal dle libosti. Nezahálel. Mimo v zahradě zaměstnával se též v lese, přinášel odtamtud dříví a rozdělával v kuchyni oheň a též k večeru v refektáři, bylo-li chladno neb deštivo. Naslouchal rád hučení ohně, ta šlehající vatra zdála se mu také cosi jako ohromný pták zlatorudých křídel, kterými tloukl, až z nich jiskry lítaly. Po obědě mnichů chodil pak kolem stolu s miskou a nakládali mu jídla, o které se s ptáky v zahradě a v lese dělil. Jak byl Samko šťasten! Nevěděl už, co to bída, a v očích těch bíle oděných mnichů neviděl nikdy zlý pohled, na jejich rtech neviděl nikdy zlý posměch, neslyšel od nich nikdy urážlivých slov. Jak neměl věřiti, že žije mezi blaženými? Že prostota jeho stala se časem i u nich předmětem veselosti, to netušil, neboť

nikdy mu to cítit nedali. Hleděli na něho co na poloblbého tvora, s kterým měli soustrast, kterého by nebyli nikdy trýznili, ale jež za člověka s duší nesmrtelnou stíží a za člověka docela jim rovného snad přece považovati nemohli. Byli příliš přesvědčeni, že stáli vysoko, vysoko nad ním schopností svého rozumu. Ale aby chápali a ocenili tu prostotu mysli, která v pouhé lásce viděla ráj, k tomu byla srdce jejich příliš světsky pyšná, příliš světem proniklá, ač je vysoké zdi a hluboká samota od marnosti jeho dělila. Tak neměl tedy Samko mezi nimi přítele, byl jim hříčkou, trpenou mezi nimi jaksi němou tváří, kterou zahrnovali laskavostí a almužnou, avšak již milovati jim ani ve snu napadnouti nemohlo. Avšak duše Samkova nezůstala sira, našla lidi zavržena, přítele, o němž se nikdo z těch lidí nenadál!

Stalo se totiž, že Samko vešel jednou do jakési kobky, kde mnoho pohozených předmětů leželo, a z rumu a ze smetí čouhal tam starý, polozetlelý kříž. Samko začal ho vyhrabávat a uviděl, že to dřevěný krucifix. Byla to prastará, prostá práce. Samkovi bylo toho pohozeného božího obrazu ze srdce líto. Postavil jej ke zdi, umyl a očistil jej a vyklidil pak celou kobku. Nanesl tam posléze chvoj, uvil z ní věnce, které rozvěsil po stěnách, postlal dlažbu hustě polním kvítím a pak podobala se komora lesní nějaké svatyni. Otevřel okno, by tam světlo proudilo, a hned sedali ptáci zvědavě na vyzdívku a štěbetali sladce, jako by Pána Krista bavit chtěli, čemu se Samko spokojeně usmíval. Klekl a hleděl vroucně na sochu. Tvář její byla zsinalá, smutná, zmučená, oči vyhaslé, na čele byly velké krůpěje krve, tělo bylo zubožené, všechna žebra jeho byla znát a z kolenou prýštila krev. Obličej byl hluboce výrazný, bylo neskonale mnoho vroucnosti a prostoty v pojmutí a v provedení toho krucifixu, ale vnitřní vysoký význam a cenu toho umění chápala už doba tak málo, jako ti mniši prosté srdce Samkovo oceniti dovedli. Ta velká prostota byla však právě Samkovi dostupná, mluvila mocně k jeho tak hluboce cítící a tak světsky nevědomé duši. Plakal nad tím umučením a plakal též nad tím zavržením krucifixu do rumu a prachu a zapomenutí. Socha, která tak hleděla a tak trpěti se zdála, měla pro Samka duši. Nedovedl už na nic jiného než na ten živý obraz boží mysliti, ať chodil lesem pro dříví, nebo zahradou při práci. Po obědě mnichů přinesl tam jednu svou misku a usedl na práh. Ale lítostí nemohl jísti. Nezdál se ten Kristus na kříži hladem bled? Samko byl bolestí něm. Vstal a šel šerou komorou jako ve snách. Pozvedl oči své plaše k Ukřižovanému, oči plnící se slzami, a rty jeho šeptaly nesměle: „Ubohý, na tebe zapomněli! Netrápí tě hlad? Jsi bled, tak bled!“ A oslepen téměř pláčem, pozvedl misku svou k Spasiteli a řekl: „Hoste drahý, není ti libo jíst?“

Tu schýlil dřevěný Kristus svou utýranou tvář, prosvětlenou náhle nevýslovně krásným úsměvem, rty jeho dotekly se pokrmu a Pán pojedl. Samko byl blažen. Od toho dne teprve věděl, co to jest plné, velké, neobsáhlé štěstí. Srdce jeho rozbřesklo se jako vonná růže, duše

jeho rostla jako nesmírnost nebe a byla jako ono, plna hvězd! Den co den klečel pod křížem a vyléval poklady svých citů, nepoznané lidmi, před nohama Spasitelovými jako drahý balzám Východu. Slova, jaká nebyl nikdy slyšel, přicházela mu na rty, zpěvy krásnější než všechno klokotání slavíků zněly mu v prsou a našel pro ně výraz lidský, nadšení mohutnější než perutě orlů a vichrů vznášelo ho do výšin azurových, kde démantové světy kroužily, a celá nesmírná hloub těch nebes našla místo v mezích nitra toho člověka, jehož přítelem byl Kristus! A Kristus, který všechny světy v dlani třímá, pro jehož velikost lidského pojmu není, byl denně hostem prostého Samka, jídal denně s úsměvem z jeho misky. Teď věru nebylo divu, domníval-li se Samko, že je v ráji, a všude, v zahradě, v lese, ve chodbách klášterních si to opakoval bez ustání s nadšením: „Trnitá byla cesta moje, ale došel, došel jsem po ní nebes!“

Zaslechli to lidé a smáli se mu čím dál tím více, aniž by o tom zvěděl.

Tu zavítali jednoho dne tři cizí biskupové do kláštera, kde je skvěle hostili. Byly nyní denně velké hody a jednou, rozjaření vínem, vypravovali při nich mniši o Samkovi, jakmyslí, že je v ráji, a jak se domnívá, oni že jsou blažení. Smích byl velký a jeden z biskupů přál si viděti prostomyslného Samka. Vstávali od stolu a šli do zahrad hledati stín pod šumícími stromy a chlad u tryskajících vod. Šli kolem kobky, kde Samko právě s Kristem rozprávěl a o svůj pokrm s ním se dělil.

Jeden z mnichů zaslechl a poznal Samkův hlas, dal znamení by všicci mlčeli, a celá společnost blížila se tak, s potlačeným smíchem, dveřím komory, které průvan byl otevřel. Samko, obrácen tváří ke krucifixu, neviděl na dveře a nevěděl, co se za ním dělo. Ale biskupové a mniši, připravení na smích, padali na tváře, poražení úžasem, neb spatřili Krista na starém kříži, nejbělejší šla z něho zář, měl hlavu skloněnou k Samkovi a pravil mu právě: „Já u tebe, v tvém ráji, byl nyní dlouho dosti hostem, Samko můj, teď budeš u mě hostem ty, v ráji mém, kde zůstaneš navždy se mnou.“

Samko se usmál, a slyše zároveň za sebou šumot na kolena klesajících mnichů a biskupů, ohlídl se. Tu zpozorovali všicci, jak byl Samko krásný, že měl oči jako hvězdy, vlasy jako paprsky slunce a tvář vznešenou tou nekonečnou dobrotou, tou bledostí, způsobenou velkým odříkáním celého života a dlouhým utrpením svým. Měli všicci slzy v očích a divili se mniši, jak bývali posud slepi! Bělmo jim padalo z očí a poznávali rázem, jak vysoko nad nimi všemi stál ten prostý, věřící, vřele a prostě milující Samko, a vešli do kobky a klaněli se mu a padali před zázračným krucifixem na tváře. Ale Samko jim nerozuměl, oči jeho bloudily, duše jeho chystala se k odchodu do onoho ráje, kam volal ji k sobě Kristus, Pán náš nejsladší. Biskupové podporovali Samkovu klesající hlavu a převor kláštera pravil slavně: „Ty umíráš a nemůžem ti tedy vzdávati už pocty povinné! Jak rádi bychom tě nyní na rukou

nosili! Duše tvoje oroduj za nás u Boha! Tělo tvé nám zůstane, a slibuji ti, že ti vystavíme pomník z mramoru, kam uložíme je, zahalené v zlatohlav.“

Umírající Samko zatřásl však hlavou.

„Pochovejte mě na křižovatce,“ pravil tiše, „bez kříže a bez nápisu, bez desky a bez rovu. Toť poslední má vůle.“

Pak ztichl. Ode rtů mu zaševalil tichý ptačí svist. To byl poslední jeho vzdech. Nehnul sebou více. Stěna za ním ale zmizela a mniši spatřili tam nebe tak temně blankytné až černé samou hloubkou, a nejhustší déšť zázračně krásných hvězd tam padal a tím mihotáním světél bylo v nesmírné dáli bílé vidmo Spasitelovo viděti, bylo to něco jako světlý pojem svatého úsměvu, a vidmo kynulo, a padajícími hvězdami, stezkou porostlou ne už trním, ale liliemi vznášela se mátoha Samkova, libá jako vůně, bílá jako paprsek, vzdušná jako pták!

Celou noc trávili mniši v modlitbách. Ráno pak oděli tělo toho, jehož duše s Kristem byla, bílým rouchem a pochovali je na křižovatce, jak si toho Samko přál. Připomínali si nebesky čistý úsměv, smutný a dojmavý, s kterým poslední to přání pronášel, a marně tázal se druh druhu, proč tomu asi tak chtěl ten člověk milovaný Bohem, nepoznaný světem. Neuhodli. Neuhodli, že proto tomu chtěl, poněvadž v posledním okamžiku svého pozemského bytí jako bleskem celý svůj život a jeho význam poznal. Chtěl, aby po jeho smrti se tak po srdci jeho šlapalo, jak po něm šlapáno bylo po celý jeho život. Vždyť křesaly všechny ty po něm deptající nohy tvrdými svými údery nevědomky jiskry z jeho srdce, jiskry lásky, kterými vzplanula v jeho nitru zář svítící mu nocí utrpení na trnovou tu cestu, která do ráje ho dovedla!